

XII
letnik XII
številka

1

✓ jezik
in
slovstvo

1967

Jezik in slovstvo

Letnik XII. številka 1

Ljubljana, januar 1967

Časopis izhaja od januarja do decembra (osem številok)

Izdaja ga Slavistično društvo v Ljubljani

Glavni in odgovorni urednik Jože Toporišič, Ljubljana, Aškerčeva 12

Uredniški odbor: Franc Zadravec, Janez Sivec

Tehnični urednik: Ivo Graul

Tiska tiskarna GP »Celjski tisk« v Celju

Opremila inž. arh. Jakica Acceto

Naročila sprejema uredništvo JiS, Aškerčeva 12

Tekoči račun pri SDK 501-8-4

Letna naročnina N-din 20 (2000 din), polletna N-din 10 (1000 din), posamezna številka N-din 2,50 (250 din);

za dijake, ki dobivajo revijo pri poverjeniku, N-din 10 (1000 din);

za tujino celoletna naročnina N-din 30 (3000 din)

Rokopise pošiljajte na naslov urednikov

Vsebina prve številke

Razprave in članki

- Jože Toporišič Sedemdeset let Antona Bajca 1
Anton Bajec Jezik v Župančičevi prevodni prozi 5
Jože Pogačnik O stilni podobi slovenskega slovstva v obdobju reformacije 15
Boris Misja Povedek in povedkovo določilo 21

Zapiski, ocene in poročila

- Janko Jurančič Še o Slovensko srbskohrvatskem slovarju 26
Berta Golob Pouk literarne zgodovine ali literarnoestetska vzgoja? 31

Vprašali ste

- Marjeta Dajčman: Ali se pravilno izgovarja Kolpa ali Koupa 32
Tine Logar: Kolpa — Koupa 32

Gradivo

- V oceno smo prejeli 1/3
Popravek 1/3
Zaključni račun revije Jezik in slovstvo za leto 1966 1/3
Vabilo na naročbo 1/4

SEDEMDESET LET ANTONA BAJCA

Rodil se je šestega januarja tisoč osemsto sedemindvetdesetega v Polhovem Gradcu. Kot učiteljski otrok je prebil nato 10 let v Idriji, zatem pa prišel v Št. Vid nad Ljubljano. Tu in v Ljubljani je v letih 1907—1915 obiskoval klasično gimnazijo, nato pa bil tri leta vojak. Po prvi svetovni vojni je študiral slavistiko in romanistiko najprej eno leto (1918—1919) v Zagrebu pri Ivšiču in Skoku, nato še eno v Pragi pri Hujerju, Pastrnku, Weingertu in Křepinskem, naslednje študijsko leto (1920—1921) v Ljubljani, ter dve leti v Parizu (1921—1923). V Ljubljani je opravil izpite iz slovenskega jezika pri Ramovšu, iz italijanskega in francoskega pri Šturmu. Pri Ramovšu si je 1921. pridobil doktorat z razpravo O prvotnem slovenskem padajočem naglasu v rezijanskem narečju, v Parizu pa se habilitiral z delom »Filius regi« en roman.

Šestindvajsetleten je 1923 nastopil službo profesorskega pripravnika na ženski realni gimnaziji v Ljubljani, bil nato 1925—1927 na gimnaziji v Kočevju, zatem pa 16 let profesor in naslovni direktor ženske realne gimnazije (licejke), kjer je 1923 tudi začel svojo službeno pot. Ko je bila licejka 1943 ukinjena, je bil Anton Bajec do osvoboditve uslužben pri ljubljanski mestni občini, eno leto po osvoboditvi pa profesor na ljubljanskem učiteljišču. Sedemnajst let (od 1946 do 1963) je nato služil ljubljanski filozofski fakulteti: najprej kot lektor, po prvi knjigi Besedotvorja slovenskega jezika kot docent, nato kot izredni profesor; zadnjih šest let že kot upokojenec honorarno. Od 1963. leta je v stalnem honorarnem delovnem razmerju pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.

To je zunanja, uradna, krušna podoba Bajčevih 70 let. Kaj pa je v tem dolgem času prof. Anton Bajec storil za nas? S čim je odkupil svojo pravico do življenja, upravičil svojo udeležnost v tem, kar imenujemo slovenska kulturna in znanstvena prizadevanja in zadeve slovenskega naroda? — Da tega ni malo, skušnjamo v tem kratkem zapisu vsaj nakazati.

Anton Bajec je deloval kot šolnik in pisec šolskih in sploh učnih knjig, kot jezikovni učitelj in znanstvenik ter kot urednik in prevajalec.

Na srednji šoli je prebil čez 20 let. Hkrati z drugimi (J. Šolarjem, M. Ruplom, A. Sovretom, R. Kolaričem) je uvidel potrebo po modernizaciji pouka slovensščine. V letih 1931 do 1935 je zato sodeloval pri sestavljanju slovenskih čitank za štiri nižje razrede gimnazije, pravzaprav srednjih in sorodnih šol. Ko je praktično delo s temi priročniki pokazalo, da jih je mogoče izboljšati, je konec tridesetih let sodeloval tudi pri predelani drugi izdaji, in takoj po osvoboditvi še pri tretji. Razlika med prvima dvema izdajama, ki pomenita rast, je v nekaki

intenzifikaciji vzgojnega in učnega izkoristka leposlovnih besedil. To se na zunaj kaže že v obsegu opomb konec vsakega berila, ki so razgibavale tako učitelja kot učenca. Tudi opremljene so bile knjige lepše, oskrbeli so jih s podobami slovstvenikov in z umetniškimi upodobitvami. Nekak prijazen duh je vel iz njih v dijačka, ki jih je prelistaval in v njih odkrival domovino, svet in sebe.

Vse te knjige so nastajale kot skupno delo petih avtorjev. Tako v bistvu tudi njih slovnična priloga, ki se je 1940 izvila iz Slovenskih čitank za prvi in drugi razred v Slovensko slovnico. Pri čitankah so se avtorji zgledovali v tujini, slovnično pa so izšli iz Breznika. Že to, da so pisali za nižje razrede gimnazije, jih je nasproti Brezniku sililo k samostojnosti v tem smislu, da so slovnico osvobajali okovov historicizma, v katerem edinem so bili vzgojeni na slovenski univerzi, kakor njih vzornik Anton Breznik na avstrijski. Te slovnice so uresničevale Škrabčeve (Breznikove) želje glede upoštevanja slovenskega knjižnega pravorečja, posebno tudi naglasa. Prav zato so (po Šolarjevi zaslugi) okrepile pouk fonetike, kar je bilo spričo tovrstne slovenske učiteljske konservativnosti dejanje. V celoti pa so bile te slovnične knjige (tudi izdaja iz 1947) preveč samo dediščina slovnične preteklosti; opuščenih zastarelih vrednot niso znale dovolj nadomestiti s samosvojimi novimi. To se posebno čuti v oblikoslovju pregibnih vrst in v sintaksi; tudi naglaševanje je deloma prearhaično.

Dr. Anton Bajec je v Slovenski slovnici 1947, 1956 in 1964 prispeval besedotvorje in poglavje o predlogih in predponah. — Na podlagi teh slovníc je 1951 skupno s Pacheinerjevima izdal Slovensko jezikovno vadnico za prvi razred srednjih šol (2. izdaja 1955) hkrati s knjigo za učitelja.

V okvir šolskega delovanja sodijo še Bajčeve strokovne recenzije šolskih knjig: priročnikov za pouk slovenščine M. Jalnove, Jurančičeve slovenske slovnice za Srbe in Hrvate, Silve Trdinove Besedne umetnosti II, mojega Slovenskega knjižnega jezika I in (privatno) knjižice z gramofonskimi ploščami. — Kadar je šlo za nove stvari, je bil prof. Bajec pri tem delu zelo vesten.

Anton Bajec je bil dolga leta jezikovni učitelj: na univerzi, v slovenskem narodnem gledališču, na strokovnih tečajih, nekaj časa tudi v radijskih pogovorih. Na tečajih je slovenskim in tržaškim srednješolskim profesorjem slavistom svežil in razširjal slovnično znanje, v gledališču je od 1947 do 1962 kot glavni lektor skrbel za pravo izreko, na univerzi je kot prvi sistematično učil slavistični rod slovnice slovenskega sodobnega knjižnega jezika. (Starejše generacije slavistov so tudi zato, ker tako delovanje pred drugo svetovno vojno A. Brezniku ni bilo omogočeno, ostale brez sistematičnega pouka slovenskega knjižnega jezika, v čemer vidim enega izmed vzrokov naše sedanje slabe pismenosti.) Pri predavanjih se je A. Bajec v snovi, ki je sam ni raziskoval, precej držal slovnice 1947, Breznika in Janežiča, sicer pa se opiral tudi na svoje raziskave (besedotvorje, besedišče deloma). Študentom nam je približeval tudi knjižnojezikovno našo preteklost, npr. Trubarja, z odličnim posnemanjem narečne fonetike pa budil še zanimanje za naravno, ne tradicionalno »jatovsko« podobo le-teh.

Pri ocenjevanju študentov ni bil strog: tudi jezikovno si je prizadeval izobrazovati predvsem z zaupanjem. Tudi od tod skoraj izključno prijetni spomini učencev nanj. Pod konec svojega univerzitetnega učiteljevanja pa je, kot kažejo študentovski indeksi, pač videl, da tudi dobrota ni vsemogočna, zato se ni bal poseči tudi po manj priljubljenih sredstvih, ki zboljšujejo učna prizadevanja študentov.

Učiteljsko delo na univerzi je v precejšnji meri tudi poljudnoznanstveno. Poljudnoznanstvenega delovanja je tudi sicer pri prof. Bajcu precej. Povedati je treba, da poljudne znanstvenosti ni pojmoval le kot nekako posredništvo že danih (tujih) znanstvenih resnic neznanstvenim potrošnikom. Ne, večina del, ki bi jim lahko dali prilastek poljudne znanstvenosti, je tiste boljše vrste: podaja namreč rezultate Bajčevih raziskav v obliki, primerni manj zahtevni strokovni in sploh izobrazbeni stopnji. Takšnih je več člankov (npr. vezanje več osebkov s povedkom, O zloženkah, Raba predloga po, O pogovornem jeziku, O slovenski rimi, Purizem in puristi), ki jih je natisnil, ko je bil od 1956 do 1960 urednik jezikoslovnega dela Jezika in slovstva, pa tudi še pozneje. Tako je v bistvu tudi njegovo razpravljanje o jeziku Župančičevih prevodov, ki z njim v tej številki praznuje svojo sedemdesetletnico.

V to vrsto poljudne znanstvenosti lahko uvrstimo tudi Bajčevo delo ob Slovenskih pravopisih 1950 in 1962. V prvem je eden od sedemčlanskega uredniškega odbora; obdelal je del slovarske obravnave besedja. — To je bilo, ko je Inštitut za slovenski jezik pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, kjer je nastajal SP 1950, vodil veliki lingvist Fran Ramovš, za stilistično stran pa skrbel nič manjši pesnik Oton Župančič. Po Ramovševi smrti je 1958. Anton Bajec postal predsednik akademijske komisije za slovensko filologijo, pravopis in pravorečje. Odbor, ki je pripravljala novo izdajo pravopisa (natisnjena 1962), je sedaj štel 9 oseb.

Novi pravopis pomeni v svojem slovarskem delu, deloma tudi sicer, velik dogodek za slovensko besedo. Zaslužen je še za to, ker je zbudil tudi zelo živahen kritični odmev. Ta je razodeval, da so v komisiji, ki jo je vodil prof. Bajec, mestoma dobili premoči nazoni, ki niso bili — mehanično prevzeti od Škrabca spred 50-ih let — sposobni naši besedi poživiti rasti in obstajanja, tudi ne procesa vračanja k sami sebi.

Tudi v jezikoslovlju velja, da »časov sile« modré. Obogaten z izkušnjami ob SP 1962 in ob sestavljanju Italijansko-slovenskega slovarja (dve izdaji) je Anton Bajec 1962 postal eden od urednikov sodobnega slovarja slovenskega knjižnega jezika. Tu je našel svoje pravo torišče. Vsa dolga leta, ki jih je prebil ob slovenskem jeziku, so mu nakopičila predmetnega znanja, ga naučila zmeraj bolj videti stvari, kakršne so, dala so mu tudi dovolj trdno zanesljivost v presojanju tega, kar se v knjižnem jeziku ne more opravičiti s samim tem, da obstaja, ni pa dobro. Izmed vseh slavistov, prvih ljubljanskih slovenističnih rodov, se prav Bajec, eden najstarejših med njimi, še najlaže zna prikloniti tudi novodobnim pogledom na jezik. Ne oklepa se pretirano tistega, kar mu je sicer priraslo k srcu, če uvidi — in uvidi res — da je po novo tudi — če ne celo bolj — prav. — Tu se razodeva njegova mladost, kljub dolgemu času, ki je potekel od njegovega rojstva.

Samo na pol je na tem mestu upravičena še beseda o Bajčevem uredništvu. Zmeraj je bil zraven, ko je bilo spočeto novo slavistično glasilo: Slovenski jezik pred drugo svetovno vojno, Slavistična revija ali Jezik in slovstvo po njej. V vseh treh je bil od začetka v uredniškem odboru. Najdalj — pet let — je urejeval jezikovni del Jezika in slovstva. Sam sem v tem časopisu moral nastopati tudi z mislimi, ki so v precejšnji meri kazale slabosti slovnice slovenske, katere soavtor je bil tudi Anton Bajec. Kako strpen je bil kljub marsičemu, se mi je razodelo pozneje ob njegovih naslednikih.

Anton Bajec, pa se — kot smo deloma že omenili — ni zgubil v praktičnem delu ob slovenskem jeziku (kamor končno spada tudi njegovo prevajanje iz francoščine in nekaj iz angleščine). Ves čas je pač čutil, da daje življenju posameznika znanstveno delo če ne večjo, pa trajnejšo vrednost od poljudnoznanstvenega ali šolniškega. Prav zato je pisal tudi razprave.

Od romanske filologije (že omenjeni Filius regi iz 1925 in Romanizacija in lenizacija v jeziku rimskih provinc Norika in obeh Panonij, 1928) se je kmalu poslovil. Že pred tem je v razpravi o padajočem naglasu v rezijanskem narečju dokazal, da je tudi to narečje prvotni cirkumileks najprej pomaknilo za zlog proti koncu besede in šele nato spet na staro mesto. — Proforsko delo na srednji šoli mu je že v dvajsetih letih zavrlo znanstvenega. Tako je kot znanstvenik nastopil zopet šele po 20 letih, 1949 v oceni Isačenkove knjige Jazyk a pôvod frizinských pamiatok. Tam je Isačenkove argumente za panonskost (moravskost) teh spomenikov zavračal z dejstvi, ki omogočajo vse panonizme razložiti s prvinaми slovenskega jezika. — Nekako obrambna je tudi njegova polemika z Božem Voduškom o Slovenskem pravopisu 1950 (izšla je tudi kot ponatis 1961. leta: Rast slovenskega knjižnega jezika).

Že tedaj, pa do 1957. leta, je raziskoval slovensko besedotvorje. Izpeljava samostalnikov je izšla 1950. leta, Izpeljava pridevnikov 1952., tedaj tudi Zloženske 1959. pa Predlogi in predpone (vsega čez 400 strani večjega formata) pri SAZU. Navmes je v Slavistični reviji izdal še Prislov (32 strani). Na teh straneh je pokazal, kaj zmore kot znanstvenik. — Sodobni jezikoslovec bo v teh besedilih pogrešal večje teoretične osveščeniosti, metodoloških inovacij nasproti Miklošiču, boljše preglednosti, doslednejše ločitve med sinhronijo in diahronijo, med knjižnojezikovnim in narečnim, pri Predlogih in predponah bolj samoslovenskosti: toda priznati bo moral hkrati, da iz strukturalne sodobnosti ni mogoče spreminjati »okusa« diahronične in genetične polpreteklosti; zatekel se bo k zbirki primerov za posamezne besedotvorne kategorije, iskal opore za svoja mnenja o posameznih primerih, z veseljem pozdravil trezen razsodek, posebno v zadnji knjigi, ob tujstva osumljenih naših sintaktičnih pojavih, priznal velik trud, ki ga je razodel Anton Bajec v času, ko skoraj drugi vsi, ki so imeli približno enake delovne možnosti kot on, kaj takega niso niti poizkusili, nika da bi bili napravili boljše. — Skoraj sentimentalen postane človek ob misli, da si je včasih bilo treba docentsko mesto in napredovanje na slovenski slavistiki zagotoviti z objavljenimi znanstvenimi deli.

Taka je v kratkem, človeška, strokovna in znanstvena pot Antona Bajca. Veliko je dosegel, svoje talente je po vesti delavno množil. Da čisto položajno ni bil zadovoljen, kot bi bil zaslužil (redna profesura na univerzi), je zanimivo. Anton Bajec bi mi zamahnil z roko, ko bi s tem silil vanj, češ: glavno je vendar resnično delo. To mu je gotovo pred očmi, ko tudi v visokih letih odhaja vsak dan na delo v akademijsko slovarsko sekcijo, ki dejansko pod njegovim vodstvom izdeluje slovar slovenskega jezika, a jo uradno vodi srbohrvatist, in v inštitut slovenskega jezika, ki ga ne vodi niti jezikoslovec.

Takemu Antonu Bajcu res z veseljem čestitamo k sedemdesetletnici. Želimo mu, kar si gotovo želi tudi sam: da bi se kljub vsemu vendarle dobro posrečilo postaviti slovenskemu knjižnemu jeziku vreden spomenik — akademijski slovar slovenskega knjižnega jezika.

Jože Toporišič

JEZIK V ŽUPANČIČEVI PREVODNI PROZI

Oton Župančič je v knjižni slovenščini prve polovice našega stoletja osrednja postava. Z njim in ob njem je rasel tudi jezikovni izraz. Vtisnil mu je neizbrisljiv pečat svoje osebnosti in svojih nazorov o jeziku, ki mu je bil nad vse drag. Ne le za njegov pesniški jezik, v katerem je često oral ledino, marveč še vse bolj za njegovo prevodno prozo velja, da je močno vplivala na sodobnike. Sicer je poznal skromne napotke tedanjih pravopisov, jezikovnih brusov in antibarbarusov, vendar je prav do izida Breznik-Ramovševega pravopisa 1935 moral sam iskati praktično rešitev v številnih jezikovnih vprašanjih. Nič čudnega torej, če je še dosti omahoval, vendar je treba priznati, da ga je njegov izostrežni čut za jezik dosti varno vodil po goščavi pravopisne zmede, negotovosti in osebno pobarvanih pogledov. Zato je navadno nakazal pravilno, jeziku najustreznejšo rešitev. Ni le samo spoštovanje, da je SP 1950 posvečen njegovemu spominu in da sta oba povojna pravopisa sprejela za enega od temeljnih kamnov jezik Župančičeve proze; često sta ravno po zaslugi njegovega iskanja mogla izluščiti normo.

Za dobo do izida SP 1935 nam dovoljuje zanimiv pogled v Župančičevo jezikovno delavnico primerjava Oliverja Twista, kakor ga je prevedel 1911 za Schwentnerja, z jezikovno močno predelanim prevodom iz l. 1936 pri Mohorjevi družbi (izdaja pri Mladinski knjigi 1950 je ponatis). Pri prvem se je mogel nasloniti (s potrebno previdnostjo) na Pleteršnika, na dokaj drobni Levčev pravopis in na besedišče moderne, pri drugem pa na Breznika (slovnica, SP 1920 in razprave), na obilno prevodno književnost med obema vojnama, predvsem pa že tudi na bogatejši Breznik-Ramovšev SP 1935 in na lastno poglobljeno znanje in izostrejeni jezikovni čut.

OLIVER TWIST

Primerjal bom prvo izdajo prevoda iz l. 1911 s popravljeno izdajo 1936, navedel popravke in jih skušal razložiti. Povsod navajam stran prve izdaje.

P r a v o p i s. Kljub Škrabčevemu nasprotovanju je zmagal samoglasni r in se uveljavil tudi v Levčevem pravopisu. Vendar je včasih treba šele izluščiti, da gre za ta glas. Župančič sicer nikoli ne piše *vert*, *smert*, vendar še srečujemo v prevodu 1911 pisavo *doberšno* 3, *zajterk* 38, *kakoršen* 51, *zanikern* 66, 120. Levčev slovarček je sicer precej skromen in marsičesa ni najti v njem, pa vseeno imata v njem *kakoršen* in *takovšen* 87 križec. Pač pa srečamo Levčevo pisavo *zanikarnost* 43.

Kedaj 110, 462 se po Levcu sme pisati v pesmih, Breznik SP 1920 ga priznava tudi za nedoločen zaimenski prislov. Čeprav je Breznik-Ramovšev pravopis 1935 uzakonil samo *kda*, je Župančič prav do zadnjih del rad uporabljal *kedaj*, bodi, da ga je potreboval v verzu, bodi, da se mu je zdel blagoglasnejši; vsekakor je imel zanj oporo v govornem jeziku.

Glagole II. vrste s polglasnikom v osnovi piše Levec *pehniti*, *pahnem*, SP 1920 dovoljuje tudi dvojnico, SP 1935 samo *pahniti*, isto oba naslednja pravopisa, le da dopuščata tudi izgovor s polglasnikom. V skladu s tem je Župančič

povsod popravil pisavo prve izdaje: *ugenil* 7, *pomeknil* 32, *pehnil* 34, *izteknil* 37, *vsehnilo* 44, *razmeknilo* 99, *oddehnil* 368 itn. ter pisal *a*.

Vsak *predno* 20, 37, 46, 56, 61, 98 idr. je spremenil v *preden*. Ta ubogi *predno* po zgodovinskem razvoju menda ni upravičen, zato ima pri Levcu in Brezniku križec, SP 1935 in 1950 ga sploh ne omenjata, SP 1962 pa mu priznava vsaj puščico (to je malo manj pravilno rabo); toda *predno* se požvižga na vse pravopise ter krepko živi naprej v govoru in pisavi in bo še živel.

Še nekaj posebnosti v rabi polglasnika, ki nas v prvi izdaji zbodejo v oči in jih je v naslednji popravil: *miran* 51, *kolekovan* 25, *kamenu* 61. Prvi je danes že precej nenavaden, je pa dediščina iz Gregorčičevih časov, posebno živa v poeziji; *kolekovati* je češka izposojenka, ki je pač potrebovala nekaj časa, da se je uvrstila v novo okolje in se podredila našim glasovnim zakonom, imamo pa že v Levčevem pravopisu samo *kolkovati*; zgodovinsko upravičena oblika *kamena* je v slovenščini podlegla vplivu številnih samostalnikov in pridevnikov s polglasnikom v zadnjem zlogu, zato dopuščata Levec in Breznik dvojnico, vsi nadaljnji pravopisi pa so uzakonili *kamna*, *kamnati*. V knjižnih besedah, kakor npr. *kamenina*, pisava še danes močno omahuje.

Pri *zopet* 82, *sedaj* 82, 94, 128 se je Župančič v drugi izdaji pogosto odločil za krajšo obliko *spet*, *zdaj*, vendar ne zmeraj, ker se je rad izognil kopičenju soglasnikov. Tega načela se je držal tudi sicer. Znano je, da je v odrskem govoru poskusil s kratkim nedoločnikom na *-t* (*delat*), pa se mu je pozneje odrekel, češ slovenščina ima že tako preveč težkih soglasniških sklopov in je škoda vsakega samoglasnika, ki ga izgubi. Zato se je pri *sprožilo* 4, *preskušnja* 48, *shiranost* 142 vrnil k pisavi *iz-*: v primerih, kjer v govorni enoti ni občutil pretežke konzonance, je vendar opustil začetni *i*: *izpočetka* 62, 378, *izvedeti* 106.

Odkar je Metelko po češčini vpeljal ločevanje med predponama *v-* in *u-*, imamo Slovenci z njima težave, ker se v govoru pred soglasnikom navadno ne ločita. Prešeren je pisal *u*, kadar je potreboval zlog, sicer pa *v* (*ko se zate je unelo: da bi nam srca vnel za čast dežele; saj vem, da mora vsak umreti: junaško vmreti*). Tudi Župančič je imel s tem svoje težave; v izdaji 1911 beremo: *udanost* 48, *uljudno* 8, 68, 84, *zavžili* 9, *solze vlivale* 23, *prevdarjati* 28, *nevtegoma* 52. Vse te oblike je v drugi izdaji popravil. Sicer je čudno, da jih je sploh tako zapisal, saj je današnja raba uzakonjena že v Levcu. Menda je takrat Levčev pravopis že precej zatonil v pozabo, ne najmanj po zaslugi njegovih elkarskih nasprotnikov. Levčevo pravilo se je glasilo: predpona *u-* pomeni 1. odmikanje ali umanjšanje (*ubežati*, *usušiti se*), 2. dovršitev dejanja (*ubiti*); predpona *v-* pomeni prestavljanje iz kraja v kraj, zlasti v njegov notranji del (*vdeti nit v šivanko*). To so sprejeli vsi naslednji pravopisi. A vendar so še zmeraj težave, zlasti pri novih sestavljenkah, kjer ni mogoče z gotovostjo reči, ali gre za dovršitev dejanja ali za gibanje v notranjost, npr. *ukletiti*, *užlebiti*. Seveda ni idealno, da zaradi različnega pomena pišemo drugače besede, ki se glase popolnoma enako (*ubiti : vbiti v glavo; voda upade : sovražnik vpade v deželo; dež se ulije : vliti vodo v sod*).

V drugi izdaji je Župančič obrusil začetni *v*: *vzglede* 28, *vzbudil* 216, *vzprejel* 362, ohranil pa je *vzdramil* 363. Predpona *vz-* se je v pogovornem jeziku obdržala le v redkih primerih, npr. *vzdigniti* (iz *vzdigniti*), *vzeti* (pred vokalom). Ko so jo po stari cerkveni slovenščini znova vpeljali v knjižni jezik, je kmalu začela vidno pešati. Čedalje več piscev se je bližalo govorjenemu jeziku, in to so upoštevali tudi pravopisi. Od besed, kjer Levec še terja pisavo *vz-*, je marsi-

katera danes že brez začetnega v : *zdihovati, zrediti*. Pač pa se predpona ni obrusila v novoknjižnih besedah (*vzajemnost, vzduh, vzgoja*), dokaj krepko se drži tudi v primerih, ko je v pomenskem nasprotju z drugo predpono (*vzhod : shod*). Očitno pa nam je čedalje manj v zavesti prvotni pomen pripone *vz-*, to je gibanje navzgor ali začetek dejanja. Sicer pa je Župančič *prašati* 6, 38, 51, 71, 84 redno popravil v *vprašati*, na drugi strani pa *vzdigniti* 46 v *dvigniti*. Tega mu seveda ne smemo zameriti, saj imajo že naše prve znanstvene slovnice paradigmo *dvigniti*.

Na dobo prvega odpora proti kroatizmom spominjajo *trenotek* 7, 16, 33, 75, *minoli* 252 in *togovanje* 55; v drugi izdaji jih piše z *u*. Zanimivo je, da se Župančič rad vračal k 'zgodovinsko upravičeni' pisavi Tako je *pokonci* 44, 275 itd., *hkrati* 135, *pol dveh* 183, 238 spremenil v *pokoncu, hkratu, poli dveh*. Tudi *dol* 34, 115 in *gor* 67, 113 je pozneje pisal s končnim *i*, ne glede na to, ali odgovarja na vprašanje *kje?* ali *kam?* Tega historizma se je dosledno držal kljub določilu Breznik-Ramovševega pravopisa.

Župančič je imel pred očmi, da nekatere besede in oblike naših klasikov zastarevajo, in jih je nadomeščal s sodobnejšimi, bolj rabljenimi. Ženske dajalnice in mestnike na *-i* v zaimenski sklanji je redno popravljval v *-ej*: *nji* 12, 50, 91, 417, *vsi žlahti* 39, *po vsi hiši* 312. Daljšal je tudi opisne deležnike, kakor *pal* 142, *krala* 135, 201, 425, vendar jih je tudi pridržal *ukral* 126. Sodobno pisavo je vpeljal pri besedah *razven* 87, *potle*, 10, 35, *taiste* 39, *preje* 349; *bode* 50 (= *bo*), *dobom* 384, *laglje* 251, *bilježnica* 10, *filozoije* 78; števnisko zvezo *troje otrok* 30, 68, 73, 125, 135, ki se je Cankarju tako priljubila, je zmeraj popravil v *trije otroci*.

Po SP 1935 je popravil: *brinjevec* 9, 144, 204 v *brinovec* (prvi se še trdo-vratno drži in se bo še); *ranjki* 309 — *rajnik*; *noben drugi* 33, *ves drugi je bil* 54 — *drug* (ni števnik), *z otroci* 34, 142 — *z otroki*; *z ustmi* 56 — *z usti*; *zaželjen* 61, 290 — *zaželen* (vendar je analogija po želja še danes zelo privlačna); *prizanesen* 303 — *prizanesen*; *zavedlo* 331 — *zavedelo*; *živalice* 194 — *živalce* (tudi danes pri ženskih samostalnikih na soglasnik močno vdira manjšalna pripona *-ica*: *vasica, pečica, vrvica* itd.); *tolikih miljnikov* 177 — *toliko miljnikov*; *osupniti koga* 56 — *presenetiti* (prvi je samo neprehoden); *se vam bo otepalo* 134 — *utepalo* (pomenski razloček!).

Množinske oblike je zmeraj popravil v dvojinke, če je tako terjal pomen, npr. na str. 64, 144 in še dostikrat.

Primerniške prislove *boljše* 42, *lažje* 398, *živejše* 405 je poenotil v *bolje, laže, živeje*, in to celo v dvomljivih primerih, kjer gre morebiti za pridevniški primernik srednjega spola (*zdi se mu boljše* 112, *to bo ugodnejše* 30). Vendar prve oblike kažejo tolikšno trdoživost (saj so domače, one pa po stari cerkveni slovanščini), da jih je SP 1962 spet dovolil. Značilno pa je, da je Župančič *raje* 26 spremenil v *rajši*. Nepravilne primernike od deležnikov *umazanejši* 66, 439, *ubranejši* 275, *zanemarjenejši* 367 je opisal z *bolj* (res pa je, da se nekateri danes že čutijo za prave pridevnike).

V reku *svoj živ dan* 112 se Župančič do zadnjega ni uklonil, da bi bil zapisal *svoj živi dan*. Najbrž je imel celo prav, saj ni nujno, da bi stala za svojilnim zaimkom zmeraj določna oblika.

Poslušavce 80 je spremenil v *poslušalce*; v zadnjem obdobju se je rad vračal k obrazilu *-vec*, kakor bomo videli pozneje, vendar so mu navadnejše oblike na *-lec*.

Tiča 205, rabljenega v prenesenem pomenu, kakor dovoljujejo vsi pravopisi, je kljub temu popravljen v *ptiča*.

Pogovorne oblike je spreminjal v knjižne: *da se le enkrat privadi 47 — da se le privadi; z rožcami postlano 140 — z rožicami*.

Drugi popravki. Vsak pisec ima besede, zveze in rekla, ki so se mu nekako priljubila in jim daje prednost. Tako ne morem reči, zakaj je Župančiči vnesel naslednje popravke: *skoraj 36 — skoro; zmerom 34 — zmeraj; ruval 470 — rval; zalizci 82 — zalisci; priprost 251, 464 — preprost; vtis 55 — vtisk; vedno hujše 31 — zmeraj; niti niti 43 — ne ne*.

Pisava sestavljenih besed je že od nekaj boleča točka našega pisanja, ker more SP dati samo splošne napotke, kaj naj se piše skupaj in kaj narazen. Tudi drugi jeziki imajo podobne težave. Besedne zveze, zlasti predložne, dobivajo nov, od sestavin različen pomen, zato nekako drevenijo in delajo vtis enotnega izraza. To se dogaja polagoma, neopazno, tako da marsikdaj ne moremo z gotovostjo reči, ali še gre za predložno zvezo ali že za pravi prislov (*avto stoji na poti : otroci so v kuhinji napoti; od daleč gledati : še oddaleč ni tako dober*). Seveda more konservativna pisava le počasi slediti v zaznamovanju novega pomenskega odtenka.

Župančič piše v prvi izdaji: *po noči 5, ponavadi 7, pred vsem 28, napol 29, 52, dokraja 52, od tod 61, po zimi 62, odkraja 64, 100, 322, sem z domi 65, pred se 67, nanovo 104, vrhulega 289, nasredi 444, vseskupaj 445, pod se 446, vkratkem 451, križemkražem 453, pravzaprav 457, katerikoli 3, kakršenkoli 16, kdovekako 7, nevemkako 7, takorekoč 8, bogvekej 11, bogvekak 63, stoinštirideset 23, petintrideset 100, hvalevreden 97, visokonakopičen 439 in še kajne, navsezgodaj, tadva, nasploh, oddaleč, skozinskoz, dočista*. V drugi izdaji jih je na istem mestu pisal ravno obrnjeno, torej *ponoči, po navadi* itn. Vsekakor po petindvajsetih letih korenita sprememba. V prvi kakor v drugi izdaji je težko najti rdečo nit. Prav res zaman iščemo kako doslednost, pa ne samo pri Župančiču, marveč v vsem pisanju prve polovice stoletja. Eno je pa vendar očitno: predolgi sklopi so mu postali zoprni, zato jih je razbijal. Sicer pa pisava zloženek in sestavljenek ni toliko zadeva pravopisov kolikor jezikovne zavesti posameznih piscev, od tod tolikšno omahovanje. Pravopisci so često uzakonili pisavo, ki se jim je zdela pravilna ali vsaj kolikor toliko enotna, pri tem pa niso upoštevali mogočnega dejavnika, ki se mu pravi raba. Le-ta je šla dostikrat preko njih ali celo proti njim, in tako so nujno nastajale dvojnice. Od tod tudi pogostno spreminjanje določil po pravopisih. Tako je Levce uzakonil pisavo *triintrideset*, Breznik *tri in trideset*, SP 1950 pa se je vrnil nazaj k Levcu.

Tehten je brez dvoma kriterij, ali so v prislovnih izrazih posamezne sestavine še žive v svojem pomenu ali pa so se zlele v nov pomen. Po tem načelu se piše *docela, dočista, dodobra* (ker nekdanji roditelj *cela* danes ni več živ), vendar pa *do celega, do čistega, do dobrega*.

Toda ali moremo pričakovati od pišočih, da bodo preučili take pomenske tančine, kakor npr. *grem z doma, prihajam od zunaj : sem zdoma, odzunaj je mraz?* Kako utegne spregledati celo dober pisec, kaže primer: *čimbolj ga je spoznaval, tembolj ga je ljubil 432*, ki je tako pisan v obeh izdajah, verjetno pod vplivom pisave *čimbolj izpopolnjen*. Bojim se, da je pretanko ločevanje pomenskih razločkov v pisavi preveč zahtevno. Najbrž je imel Župančič prav, ko je nekatere sestavljene prislovne izraze spet začel pisati narazen. Vsekakor je varnejše in uvidevnejše dovoljevati dvojnice kakor pa strogo predpisovati pisavo

posameznih odtenkov. Saj še zmeraj ostane vrsta primerov, kjer je ločevanje nujno (npr. *pozimi je mraz: po zimi pride pomlad*).

Skladnja. V izražanju svojilnosti se kažejo določeni premiki. Svojljni zaimek zamenjuje z dajalnikom osebnega zaimka: *svečanost se je vrnila na njihove obraze* 21 — v drugi izdaji: *se jim je vrnila na obraze; se je vil pred njegovimi nogami* 51 — *se mu je vil pod nogami*. Nezaimenskih dajalniških zvez se je začel izogibati, nadomešča jih z rodilniškimi ali s svojljnim pridevnikom: *gospodarji tej hiši* 149 — *te hiše; spustil je oči skodeli na rob* 225 — *na rob od skodele; je prišel cesti do ogla* 211 — *do cestnega ogla; tujcu v očeh* 313 — *v tujčevih očeh*. Pri rodilniku osebnega zaimka omahuje. Popravil je *nje vnanjščino* 218 v *njena vnanjščina*, ohranil pa je *njiju vnanjost* 399 in *nje zvonki smeh* 478.

Tudi pri Župančiču peša raba nedoločnika, zamenjuje ga z odvisnimi stavki: *že samo dejstvo, roditi se* 3 — *če se rodiš; se je trudil odpreti* 8 — *da bi odprl*.

Vpliv Breznikove slovnice pa tudi klasikov je posebno opazen pri namenilniku; Breznik poudarja, da imajo pravi namenilnik samo nedovršni glagoli.* Zatorej se je Župančič izogibal dovršnemu namenilniku na tri načine: 1. dovršnik zamenja z nedovršnikom: *je hitel naznanit* 4 — *naznanjat*; 2. namenilnik zamenja z nedoločnikom: *bo prišla pogledat* 11 — *pogledati; je hitel izpolnit* 277 — *izpolniti*; ta način je nekaterim močno ugajal, zlasti po prvi svetovni vojni, pozneje so ga opustili; 3. namenilnik razveže v stavek: *naj gre zaklenit* 238 — *naj gre in zaklene*. Starejša raba, da stoji namenilniški predmet v rodilniku, se umika mlajšemu tožilniku: *je šel delat računa* 281 — *račun*; vendar je obdržal: *so hodili gledat petelinjih bojev* 265.

V starini so velelnik lahko zanikovali samo nedovršniki, od tod razloček v rabi *vrzi kamen: ne meči kamenja*. Tudi v tem se je Župančič kasneje ravnal po Breznikovih nasvetih, kakor izpričujejo zgledi: *ne pršaj me* 40 — *ne vprašuj; ne reci mi ničesar več o nji* 50 — *ne govori mi več; ne prevzemi se* 50 — *ne prevzemaj se; ne pehnite me pred vrata, ne pošljite me nazaj* 112 — *ne pehajte, ne pošiljajte; ne spustite se v pretres* 262 — *ne spuščajte se*. Čut za tako rabo je danes že zelo opešal. Vzrok je deloma v tem, ker vsak dovršnik nima pomensko ustreznega nedovršnega para (*ne pohodi ga, ne gani se*). Včasih pa pomen naravnost zahteva končno dovršni glagol (*ne pojej vsega mesa*). Za stilizem imam naslednjo zamenjavo želelnika z velelnikom: *kaj neki naj počne reven človek z dušo* 57 — *kaj neki počni*. To je seveda starinsko, saj velelnik 3. osebe čedalje bolj peša.

Deležnike je rad razvezal v stavke: *videč, da deček ne razume, in vedoč, da bo sodnik razkačen* 86 — *ker je vedel in videl; pogledavši* 73 — *ko je pogledal, vidši* 282 — *ko je videl; gospod ga je gledal, obrnivši glavo k oskrbnici* 155 — *nato se je obrnil*.

Je nekaj primerov, čeprav so zelo redki, da je Župančič zamenjal futuralno obliko z dovršnim sedanjikom: *ga bomo obesili* 109 — *ga obesimo; ne boš opravil* 158 — *ne opraviš*. Menda je s tem hotel poudariti neposrednost prihodnjega dejanja. Kar mično je opazovati, kako se je trudil z izražanjem predprihodnjega časa, tj. dejanja, ki se bo v prihodnosti zgodilo pred drugim, tudi prihodnjim. Čutil je, da mora za to uporabiti zdaj dovršni sedanjik, zdaj futuralno obliko, omahoval pa je v zaporedju: *jaz te ne bom zapustil, če mi ne daš sam povoda* 112 — *ne zapustim, če ne boš dal*. Vprašanje je pri nas še domala neobdelano,

* Prim. Levstik, Die slovenische Sprache nach ihren Redeteilen 1866: Od dovršnikov se rabi namenilnik samo za posebno kratko trajanje: *pojdi oreh pobrat*.

vendar se zdi, da o kakem določenem zaporedju ni govora. Vsaj Levstik, ki se je tega vprašanja mimogrede dotaknil (*Die slovenische Sprache*), ne prinaša nobene jasnosti; njegova zgleda sta: *kadar spišem pismo, pojdem na vrt; kadar bo žito požeto, ostane strnišče po njivah*. Prav gotovo izključuje vsako normiranje že samo dejstvo, da se trpne oblike ne morejo izraziti drugače kakor *z bom*.

Za izražanje preddobnosti v preteklosti Župančič včasih uporablja predpretekli čas, če gre za izrazito preddobnost, če pa ga je brez potrebe zapisal v prvi izdaji, ga je v drugi spremenil v prosti perfekt, vendar zelo redko (33, 83); dosti češče je storil ravno nasprotno; merilo mu je bila jasnost: *vzdihnil je nad spomini, ki jih je bil zbudil* 83 — *je zbudil; ko je vstal, je sveča domala dogorela* 59 — *je bila dogorela; je izstopil iz aktivne službe, žena mu je umrla pol leta prej* 432 — *je bila umrla*.

Župančič vestno pazi na rabo pogojnika. V namernih odvisnikih redno namomešča določni naklon s pogojnim: *pazil je, da ne izgubi* 66 — *da ne bi izgubil; da se ogrnem* 129, *da reši* 138 — *da bi se ogrnil, rešil*. Preglavice pa mu dela pretekli pogojnik, kakor jih še danes nam vsem. Vprašanje ni bilo nikoli nadrobno obravnavano, od tod nejasnost in splošna negotovost. Nekateri pretekli pogojnik kratko in malo zanemarjajo, vestnejši pa ga postavljajo tudi tam, kjer ni potreben. Mislijo namreč, da mora vsakemu preteklemu času v glavnem stavku ustrezati pretekli pogojnik v odvisniku. To se je često pripetilo tudi Župančiču. Poskusimo na tem mestu ob njegovih in drugih zgledih vprašanje nekoliko razčistiti. Za to pa je potrebno, da ločimo rabo pogojnika v pogojnih periodah od drugačne rabe.

V pogojnih periodah stoji v glavnem stavku skladno s časom dogajanja bodisi sedanji, bodisi pretekli pogojnik. O rabi pogojnika v odvisniku pa odloča sodobnost ali preddobnost dogajanja. Pretekli pogojnik se rabi za vsako preddobnost, pa tudi za sodobnost v preteklosti: *ko bi bil takrat molčal, danes ne bi imel teh sitnosti* (preddobnost v odvisniku k sedanjemu dejanju v glavnem stavku); *ko bi bil takrat molčal, bi bil pametno storil* (sodobnost v preteklosti). — Po tem merilu je popravil tudi Župančič: *če bi bila pomaknila svoj stol na desno, bi se opalila* 195 — *bi se bila opalila* (takrat, ne sedaj!).

Popolnoma drugačna je zadeva s pogojnikom v drugih odvisnikih. Tam pretekli pogojnik za sodobnost v preteklosti ni nujen ne potreben, zato je Župančič v drugi izdaji obdržal: *pohmkal je, kakor bi pokašljeval* 33; *deček ni imel prijateljev, da bi se brigal zanje* 36; *pes je tekel naprej, kakor bi vedel, da mu ni treba več stražiti* 129; *šli so po stopnicah, ne da bi govorili* 428. Vse naslednje primere pa je popravil v pretekli pogojnik, pa brez potrebe, saj ne gre v nobenem za izraz preddobnosti: *ta telovadba je bila prenaporna, da bi dolgo trajala* 52; *ponudba je bila prezapeljiva, da bi se je branil* 66; *zadeva je postala preresna, da bi se dala potlačiti* 88; *tako je sedel, ne da bi se premaknil* 411 (tu je s popravkom celo premaknil pomen). Za vse te in podobne primere velja splošno pravilo o slovenskem sosledju časov, da se namreč istočasnost v preteklosti izraža s sedanjikom: *rekel je, da ne ve* (v nasprotju z romanskim *diceva che non sapeva*; če rečemo *da ni vedel*, s tem izrazimo preddobnost, v romanskih jezikih izraženo s pluskvamperfektom). Pretekli pogojnik v namernih odvisnikih pa celo kar moti, saj se namera lahko ostvari samo v prihodnosti: *prijelo me je, da bi mu bil vrat zavil* (Goriot, 139); *tisto noč sem stopil nazaj, da bi bil z njo govoril* (Cooperfield).

Vtem ko so medialne konstrukcije navadno ohranjene, kaže druga izdaja včasih nepotrebno odpravljanje trpnega načina, popolnoma v skladu z naukom polpretekle dobe in s strahom, ki ga je ta imela pred rabo predloga *od* v pasivnih stavkih: *preziran bo od vseh, pomilovan od nikogar* 5 — *vse ga bo zaničevalo, usmilil se ga ne bo nihče; portret, naslikan od njega samega* 433 — *ki ga je naslikal; hodnik, razsvetljen od par brlečih svetilk* 469 — *z nekaj svetilkami; nazadnje je postal, mučen od slabe vesti, tako strašen* 470 — *mučila ga je slaba vest, in nazadnje . . .*

Predlog *od* je odpravil tudi pri snoveh (kjer je kroatizem): *robovi so bili od ilovice* 297; *mošnja od kozjega usnja* 325; *kip od marmora* 468 — povsod ga je nadomestil predlog *iz*. Sicer pa je dobil svojo pravico v vzročni rabi, kjer so ga puristi na obratu stoletja neusmiljeno preganjali. Resda beremo že pri Vodniku, *mraza umira vijolica*, vendar to ni slovenska raba. Župančič je v drugi izdaji prav povsod dodal *od*: *ostrmeti začudenja* 16, *sije vedrine* 29, *zblazneti groze* 36, *lakote umreti* 44, *jeze razpaljen* 51, *se je iskriilo draguljev* 70, *zavriskati veselja* 98, *lakote poginiti* 148. Še dlje je šel v izražanju svojilnega razmerja, kjer bi se marsikdo obotavljal zapisati *od*. V vseh naslednjih primerih je dodal *od*: *zamašek zelene steklenice* 5; *pokrovi krst* 36; v žepu *plašča* 172; *luknja ključa* 37; *skodeli na rob* 225 — *na rob od skodele*. V tem je pač šel nekoliko predaleč, čeprav v nekaterih primerih res gre za izvor. *Vseh grozodejstev najhujše* 418 je popravil v *od vseh hudodelstev; ena izmed strežnic* 50 — *od strežnic*. Zelo tanek posluh pa kaže popravek *šibak deček, na višino in širino izpod svojih let* 8 — *pod svojimi leti*.

Vneto je sledil Brezniku v preganjanju tako imenovanih romanizmov (marsikatero popoldne sta se pogovarjala v kavarni). Ali gre res (npr. pri Cankarju) zmeraj za romansko rabo ali včasih samo za elipso, je težko reči. V drugi izdaji je *kos kruha v roki, rjavo kapico na glavi je šel* 11 popravljeno s *kosom, s kapico* in tako na vseh drugih mestih; od njih naj omenim *skodelo v roki* 15, 24; *roke v žepih* 36; *roke sklenjene* 43; *oči izbuljene* 44; *noge krvaveče je sedel* 63; *grozo na obrazu* 80 itn.

Med vezniki mu je v prvi izdaji silno ljub *nego*, najbrž po domačem narečju. Ko je opazil, da se ga sodobniki ogibajo — saj so ga celo najširokosrčnejši pisci jeli uporabljati samo po zanikanem stavku — ga je v drugi izdaji večkrat zamenjal, od stote strani naprej celo prav pogosto: *ker ni videl zbora, nego mizo, se je priklonil mizi* 12 — *temveč; ni mogel vstati, nego se je sesedel* 95 — *ampak; se je krohotal še glasneje nego prej* 98 — *kot; je dejal bolj tiho, nego je govoril, odkar je prišel* 103 — *kakor; vam ni nič do tega imena. Nego bilo je njeno ime* 430 — *toda*.

Nekdanjo, iz Prešerna znano rabo veznika *dokler* (*dokler da bo v grobu vtihnil*) srečujemo še v 1. izdaji, pozneje jo je popravljajl: *pot ga je vedla preko zvitih ulic, dokler je došel do* 157 — *da je došel; ali mi dovolite tu ležati, dokler jenja ta gonja* 445 — *dokler ne neha*.

Kakor Cankar je v prvi izdaji rad pisal veznik *da* za vprašalnimi zaimki in prislovi, v drugi pa ga je opustil: *gledala je s plašnimi slutnjami, kaj da bo, če bo deček tudi znanprej tako ješč* 35 — *kaj neki bo; prašal je, zakaj da ga ne potolaži* 55; *se čudi, kaka naslada da je to* 63. Pravilno pa je ohranil na str. 55 *prašal je, kaj da tuli to mlado ščene* (= *zakaj to, da tuli*). Po tem je začel (brez potrebe) izpuščati tudi *da* v želelnih stavkih: *stresel je z glavo, da naj molči* 145.

V zvezi *ne da bi* je roditelj zamenjal s tožilnikom: *ne da bi spregovoril besedice* 196.

Pogojni *ako se prav* po malem umika vezniku *če*. Za besedni red v zvezi *ne le* — *ampak tudi* so značilni naslednji popravki: *trdil je, da bo O. ne le obešen, nego povrhu še razčetrverjen* 26 — *da O. ne bo le obešen; sonce, ki ne pri naša ljudem samo luči, nego novo življenje* 418 — nespremenjeno. Za rabo roditeljskega predmeta: *sedaj ne bi bilo zdravo razgovora nadaljevati* 133 — *razgovor*.

V 2. izdaji je Župančič zelo pazil na jedrnatost izražanja: *je začel dihati* 4 — *je zadihal; je povzročilo preobrat* 49 — *je preokrenilo; majhna culica* 364 — *culica; obsipavati* 57 — *obsipati*. Popravljal je zveze, ki so se mu zdele zastarele, nenavadne ali manj domače: *učakati dne* 8 — *učakati dan; naj si pazi nog* 130 — *pazi na noge; ni imel časa premišljevati* 12 — *ni imel kdaj; biti prizanesljivim* 479 (kar je nekoč veljalo za lepo 'slovansko') — *prizanesljiv; otrok plemiča* 5 — *plemiški otrok*; obdržal pa je zvezo *pridobiti ugleda* 368, ker ni hotel zapisati po nemščini prevzete *pridobiti na ugledu*, čeprav je ta bila in je še največ v rabi. Zato se mi zdi čudno, kako da je spregledal iz nemščine prevzeto *brez vsakega vzroka* 304 (ohne jede Ursache), saj sicer redno piše *brez kakega vzroka*.

K vprašanju našega vikanja: *gospodična, prva ste* 350, tako tudi v 2. izdaji. Raba, ki jo poznajo tudi nekatera narečja, danes narašča. Jezikovnih pomislekov seveda ne more biti, vendar imamo ob njej še zmeraj občutek preprostega, pogojnega. Pri Župančiču je ta primer izjema.

B e s e d n i r e d. Ko je po Škrabčevih dognanjih Bežek v Ljubljanskem zvonu odločno odpravil 'slovanski' besedni red in vpeljal slovenskega, so ga pisci kar hitro sprejeli. V prevodu 1911 je še nekaj sledov za prejšnjim, pa še ti so v 2. izdaji zabrisani: *pritisnila mu je ustnice na čelo, pobožala ga, zdrznila se* 4 — *ga pobožala, se zdrznila; ga je položil na mizo, zasenčil ga* 70 — *ga zasenčil*.

Breznikove razprave v Domu in svetu 1908 'Besedni red v govoru' Župančič ob prvi izdaji najbrž ni imel pred očmi, drugo pa je skrbno popravljal po Breznikovi slovnici. Načinovna določila so poprej stala za glagolom, sedaj jih je postavljal predenj: *dokazovat prvokrat* 4, *se je dvignil mukoma* 4; *je vedel zatrdno* 20; *je povdaril odločno* 22; *ali gledaš rad* 94. Svojiilne pridevnike je redno začel pisati pred odnosnico: *prošnja Oliverova* 112; *ude njegove* 149. V govoru, ki nima kakega posebnega poudarka, stoji osebek pred povedkom, zato je popravil: *da ne sme Oliver iz hiše* 117 in še večkrat v *da Oliver ne sme*. Posebno se je prevajalcu izostril čut za stalne zveze in rekla: *ni mogel verjeti lastnim ušesom* 26; *dela čez glavo* 30; *ga je bolelo srce* 37; *so popivali na vse pretege* 67; *kaj ti je bušilo v glavo* 330 je spremenil takole: *lastnim ušesom verjeti; srce bolelo; so se na vse pretege prepirali; kaj ti je v glavo bušilo*. Takih in podobnih popravkov bi samo iz prve knjige lahko navedel čez trideset.

Sem sodi tudi ponavljanje pomožnega glagola ob naštevanju, npr. *je rekla in je odšla* 11. Ta raba je dokaj redna pri Cankarju, pa tudi v prevodu 1911. V drugi izdaji jo je včasih ohranil, včasih popravil, večkrat je tudi zamenjal *in s ter*. Proti koncu prevoda pa že domala redno izpušča pomožnik: *je rekla in odšla*.

B e s e d i š č e. V pesniškem jeziku se Župančič nikakor ni izogibal slovenskim izposojenkam, to velja celo za prevode, ki jih je pripravil ali popravil v zadnjih letih. Torej je povsem razumljivo, da jih je v izdaji 1911 kar precej. Zato bo prav zanimivo opazovati, kako so nanj vplivale znamenite Breznikove razprave *Jezik v kmetski povesti* 1930, *O časnikarski slovenščini* 1933 in *Jezik*

naših pripovednikov 1934-36, ki so tako razgibale piščočo javnost in ki so jih nekateri tudi slabo razumeli. Primerjava med prvo in drugo izdajo Oliverja Twista bo, upam, vse povedala.

Izdaja 1911 — izdaja 1936

baviti se 467 — baviti se
blesteči 63, 71 — bleščeči
bodro 478 — živahno
bogme da 152 — boš videl, da
Bože moj 125 — moj Bog
kriči kakor brodar 116 — kakor jesihar
briga 5, 12 — skrb, misel
brigati se 206, 443 — skrbeti, zmeniti se
brojen 17 — številen
čestit 103 — častit, dober
čin (dejanje) 97 — čin
čitatelj 3 idr. — bralec in čitatelj
čitati 20, 78, 88, 111, 144, 367, 467 —
brati in čitati
čudoma čuditi se 49, 53 — z velikim
občudovanjem, jako se je čudil
čuvati se 122, 126 — varovati se
daleko ne 298 — daleč, nikakor ne
dete 33 — otrok
devojka 403 — dekle
dičiti: vasica se je odčila z bujnostjo
276 — je sijala v bujnosti
dočim 150, 204, 449 — medtem ko
dosadna noč 397 — pusta
drugov 388 — tovarišev
duhan 357 — njuhanec
dvojba 135 — dvom
dvojiti 96 — dvomiti
nedvojben 294 — nedvomen
zdvojen 447 — obupan
evo 122 — in tole
glumiti 458 — igrati
gospodine 441 — gospodič
groznica 438 — vroče razburjenje
imetek 456 — imetje
istina 113, 167, 259 — resnica
istinit 4, 33 — resničen
izdaleka 70 — od daleč
izostala je 453 — nazaj je ni bilo
izvenredno 246 — izredno
izvesten 364 — določen
jad 283 — bridkost
jadikovanje 106 — jok
jadikovati 148 — tarnati
javiti 7, 9, 143 — sporočiti, naznatiti
in javiti
konce 12, 56, 139, 205, 432 — konec
konečno 90, 214 — naposled
krov 65 — streha
lečiti 55 — zdraviti
na licu mesta 438 — na licu mesta
malenkost 190 — neznatnost
motriti 64, 115, 169, 342, 467, 478 —

Izdaja 1911 — izdaja 1936

gledati, upreti oči, opazovati, pre-
soditi, pregledati, pretresati
nedostatek 110 — nepopolnost
neobičajen 128, 312 — nenavaden, iz-
reden
neodoljiv 130 — nepremagljiv
438 — ki ga ni moči krotiti
nestati 73, 166 — izginiti
nestvor 136 — pošast
novine 24, 46, 367 — časniki in novine
obitelj 298 — družina
očividno 4, 10, 67 — očitno in očividno
odoleti 292 — ustavljati se
odstraniti se 123 — oditi
oduševljenje 165, 343 — navdušenje
ogorčen 147 — nejevoljen
85 — vse je v njem zakipelo
ogorčenje 42 — sveta jeza, razburjenje
ograč 306 — vrhnji plašč
oklevanje 153, 372 — pomišljanje, od-
lašanje
oklevati 117, 187, 191, 318 — obotav-
ljati, obirati se
v *okom* priti 14 — ustaviti
onesvestiti se 331 — omedleti
opremljena soba 440 — opravljena
osobit 166, 258 — poseben
ostaviti 62, 144, 155, 238, 339 — pustiti
osveta 135, 438 — maščevanje in
osveta
otrovan 431 — zastrupljen
pojmiti 286 — razumeti
posel 158 — ima opraviti
poset 248 — obisk
posetnica 84 — karta
prekiniti opravilo 191, 40, 226, 427 —
pretrgati
prekiniti se 124 — umolkniti
prekinil ga je 122, 135 — prestrigel,
segel v besedo
vse to je govorilo njegovi domnevi v
prilog 393 — potrdilo
pristati na pogoje 373, 393 — sprejeti
potom brce 120, 384 — z brco
preveriti se 113 — prepričati se
prezirno 85 — zaničljivo
proglasiti 32 — imenovati
proklet 128, 324 — preklet
prorok 16, 109 — prerok
prostrana soba 24 — prostorna
protivljenje 127, 150 — upiranje
radi 8, 32, 55, 83, 84, 128 — zaradi
165, 327 — zastran

Izdaja 1911 — izdaja 1936

razgovor 75, 180 — pogovor, pomenek
in isto
razjarjen 70, 448 — razkačen
roditelj 432 — isto
kletvica, psu *na rovaš* 120 — ki je
veljala psu
v tej *sami* celici 326, 469 — prav v tej
sestati se 351, 352, 414 — sniti se
skrovišče 297 — skrivališče
sličn 270, 288 — podoben
služkinja 55 — dekla
smatrati 92, 139 — imeti, šteti za
smoter 360 — namen
soprog 190 — mož
soproga 318 — žena
sprovesti 363 — spravesti
sprovajati 139 — sprejavati
stanica 342 — soba
stas 364 — postava
stidljiv 227 — srmežljiv
stolica 43 — stolček
svečan 15, 16, 468 — slovesen
21, 468 — svečan

Izdaja 1911 — izdaja 1936

svirati 213, 274 — igrati
svota 19, 98, 158 — vsota
šetati 274, 351 — sprehajati se
šuplji — 318 — luknjast
tajinstven 316, 401 — skrivnosten
tajno 440 — tajno
tajnost 35, 455 — skrivnost
tekem časa 48, 225 — v teku časa
tekem dvajset let 362 — v dvajsetih
letih
tvoriti del 401 — biti del
uteha 278 — tolažba
uverjen 403 — prepričan
uvreda 252 — žalitev
uvrediti 95 — žaliti
verno poslušati 238 — zvesto
vest 208, 435, 351 — novica in vest
vzduh 440 — vzduh
zabeležiti 49 — omeniti, sicer isto
zagonetka 111 — uganka
značiti 123 — pomeniti
znak 5, 230 — znamenje
životopis 49 — življenjepis

Tudi drugi popravki nazorno kažejo tedanje Župančičeve poglede na naše besedišče, njegov odnos do ljudskih tujk, do germanizmov in do zastarevajočih besed. Nekoč se je izrazil: »Ali naj rečem *mladenič od župnije za fanta od fare?*« Vendar bi se motil, kdor bi iz tega sklepal, da je bil zelo popustljiv do ljudskih izposojenk. Tudi v preganjanju germanizmov in kriptogermanizmov se je rajši držal stare šole. Povedati je treba tudi to, da je bil sicer vnet za stare ljudske besede in jih je zelo rad oživiljal, vendar se je marsikateri odpovedal, če je sprevidel, da je zastarela in je nobeno oživljanje ne more več obuditi v življenje. To velja tudi za narečne besede in zveze.

1. izdaja — 2. izdaja

basati pipo 392 — tlačiti
bodisi temu tako ali tako —
bodi tako ali tako
celo noč 35 itd. — vso noč
deloma - deloma 91 — sedaj - sedaj
dopadajenje 70 — zadovoljstvo
dotični 52, 86, 94, 280, 400 — tisti
dver, dveri, duri 99, 158 — vrata
enkrat prihodnjič 228 — kedaj pri-
hodnjič
gotov 191 — nared
hasek 190 — prid
hasniti 129 — pomagati
hip 170 — trenutek
imaš se odločiti 120 — moraš
izhajati 135 — brez njih ne gre
jenjati 17, 445 — nehati
kajti 125 — zakaj
kola 141 — voz
v kolikor 437 — kolikor
lahko 70, 93, 94 — more

1. izdaja — 2. izdaja

lajtiček 68 — čebriček
nadebuden 68 — nadobuden
naenkrat 71 — nenadoma
nahajajo se 148 — so
455, 298 — je najti, nahajajo se
obet 104 — obljuba
obnašati se 63 — vesti se
očala 74 — naočniki
odgovarja popisu 354 — ustreza
opraševati 298 — povpraševati
otodi 76 — prejle
z ozirom 31 — glede
par 3 itd. — nekaj
pajdaš 68, 78 — tovariš
pičel 6 — skromen
podanik 138 — podložnik
s pomočjo zob 450 — z zobmi
ponašanje 143 — vedenje
prestati 61, 199 — prebiti
priduje 104 — je dobro

priprost 13 — preprost
rabiti 20 itd. — potrebovati
račiti 292 — izvoliti
ravno 49, 216, 378 — prav, baš
ravnokar 33, 147 — pravkar
v slučaju, da 3 itd. — v primeru, da;
ako
stranski človek 313 — tujec

težkoča 14, 363 — težava
vsak 144 (samostal.) — vsakdo
vsled pogodbe 4, 7, 106 — po pogodbi
vsled mraza 30 — od mraza
115, 435, 366 — zaradi
zavoljo 8 — zaradi

Se bo nadaljevalo.

Jože Pogačnik

O STILNI PODOBI SLOVENSKEGA SLOVSTVA V OBDOBJU REFORMACIJE*

Problem literarnega izraza je v zavesti slovenskih reformatorjev stalno navzoč. Izjave vodilnih piscev odkrivajo vrsto gledišč o jezikovni praksi in slogovnih sredstvih reformacijskega slovstva na Slovenskem. Tako je Primož Trubar že 1555. leta pisal: »Inu mi nemo v le-timu našimu obračanu oli tolmačevanu lepih, gladkih, visokih, kunštnih, novih oli neznanih besed iskali, temuč te gmajnske krajnske preproste besede, katere vsaki dobri preprosti Slovenec lehku more zastopiti...«¹. Z rastjo problemov, ki jih je množilo oblikovanje slovenskega stavka, se tudi Trubarjeva zavest o načinu pisanja vse bolj pogloblja. Ko je tiskal prvi del novega testameta, je bil že bolj natančen: »Pri tem prevajanju sem se potrudil glede besed in sloga, da bi ga utegnili z lahkoto razumeti vsak Slovenec...« Novo prvino pa navaja v drugem delu iste knjige: »... za tiga volo sem jest te kapitule na kose inu dejle narazen razdeljil inu vsakiga dejla oli kosa, kaj inu od česa on nerveč v nim govori inu vuči, od spreda pred vsakim kapitulom inu na strani s kratkimi besedami povejdal inu z drobnim pismom zapisal«. Strnjeno je problem postavil v *Artikulih* (1562): »... sem parafraziral, razširil in razložil dokazovanje, nekatere nauke in izreke v omenjeni augsburški veroizpovedi z drugimi in številnejšimi besedami, izreki, dokazi in zgledi iz apologije augsburške veroizpovedi in iz veroizpovedi Vaše knežje Milosti in saških teologov. S tem pa nisem nobenemu nauku ali izreku ničesar odvezel niti jih po smislu in pomenu spremenil, kajti moje misli, delo in vnema so pri tem prevajanju usmerjene zlasti v to, da bi... imeli... prav na kratko, jasno, preprosto in razumljivo zbrano pravo podlago in vse ogrodje krščanske vere, da bi jo temeljito mogli razumeti...«²

Navedeni odlomki iz Trubarjevih del dovoljujejo naslednje zaključke: Trubarjeva izrazna tehnika je hoteno preprosta, ker hoče biti splošno razumljiva slovenskemu človeku; uporablja se za prevajanje, tolmačenje, razširjanje ali parafraziranje že obstoječih tekstov; samostojen odnos do slovstvene predloge pa ne zahteva samo ustrezen izrazni način, ampak tudi in predvsem smiselno razporeditev pripovedovane vsebine.³

* Nekoliko skrajšan prevod študije, ki v nemščini izide v zborniku o slovenski reformaciji.

Obdobje slovenske reformacije ni dalo pravega književnega besedila. V obširni slovstveni dejavnosti slovenskih protestantov pa vendar obstaja vrsta zanimivih prvin, ki so za razvoj književnosti nadvse pomembne. Slovstveni spomeniki so izrazito cerkveni in namenjeni so dušnopastirskim potrebam ali nabožno-poučni vzgoji, izhajajo pa iz natančno predvidenih verskonazorskih osnov. Vse to že vnaprej določa njihovo snovno in miselno plat, ki sta objektivno dani v sistemu protestantskega bogoslovja. Ta stran je v našem razpravljanju manj pomembna. Pomembno pa je, da imamo v slehernem znanih besedil slovenskih reformatorjev opraviti s primeri, ki ob prvobitno nepesniški nameri vsebujejo tudi estetske prvine. Sestavljavci so v »božji besedi« postajali ustvarjalci in so v njej zapuščali sledove človeškega duha. Zaradi omenjene nazorske določenosti teh sledov ni iskati v snovnih in nazorskih sestavinah, temveč v prenašanju danega gradiva v jezikovno ubeseditev in v vsebinsko razčlenitev. Zaradi tega se je pri analizi izvirnosti naših protestantskih piscev treba zadržati ob tistih zakonitostih, ki obvladujejo jezik (stil) in zgradbo. To pa tako v pesništvu kot v pripovedništvu.

I

Reformacija je posvetila posebno skrb verzificiranim besedilom. Na Slovenskem jih je nastalo okoli 120, torej je ta zvrst nadvse važna. Tega se je zavedal Trubar, zato je že v prvo svojo knjigo uvrstil šest verzificiranih razlag glavnih verskih resnic. Ta besedila so zaradi temeljnosti in iz spoštljivosti do začetnika slovenske reformacije ponatiskovali v vseh nadaljnjih izdajah pesemskih besedil. Trubar tudi poroča, kaj so s pesmijo hoteli doseči. V osnovi je bil verski cilj »te ludi h pravi veri perpraviti«. Zaradi tega je protestantska pesem tudi bila izrazito katehetična. Vsebina je bila oblikovana po zakonih vezane besede, ker se je mladina in preprosti ljudje v takšni obliki »leže navuče inu zamerkajo«. »Muzika in petje ob pravilnem in pobožnem izvajanju nagibljeta namreč človeško srce k pobožnosti in h krščanskemu notranjemu veselju... Sami vemo, da postanemo mnogo bolj pobožni in zbrani za molitev, za poslušanje božje besede, za pridiganje in sprejem sv. zakramenta, če v cerkvi vneto pojo ob spremljavi instrumentov ali brez njih... Zato reformirane evangeljske cerkve pravilno ravnajo, ko po nauku in naročilu sv. Pavla bero in pojo v svojih cerkvah sv. pismo in psalme v navadnem razumljivem jeziku.«⁴

Ta izjava bi lahko dala misliti, da je šlo slovenskim reformatorjem samo za glasbene značilnosti.⁵ Nikakor! Središče pozornosti ni bilo na napevu. Le-ta je bil celo drugotna stvar, saj so ga prevzemali iz različnih izročil ali enostavno opozorili, da se kako pesemsko besedilo poje po že znanem napevu.⁶ Tak odnos do glasbene strani v pesmi ne preseneča, ker je Trubar hotel, da bi protestantska pesmarica spremljala ljudstvo ne samo v cerkvi, ampak tudi doma in pri delu. Pri tem je naročal svojim bralcem in učencem: »Zastopnu iz serca rezmislite, kaj vsaka beseda, nekar kar ta viža oli štima v sebi derži...«⁷ Beseda pa je v miselnosti naših reformatorjev zrcalo duše, izraz in zakladnica človekovega duha. Zato Trubar tudi opozarja: »Preložite h tim besedom cilu serce...«, in navaja izrek sv. Ciprijana, po katerem Bog ni »poslušavec te štíme, temuč tiga serca...«.⁹

Pesem naj torej oblikuje človekovo dušo, človeka religiozno pogloblja in pripravlja na uspešen sprejem ter utrditev nauka. Pesemsko besedilo ni samostojno, marveč je podrejeno katehetičnim ciljem. Njegova ritmična in zvočna

struktura služi pedagoškimi interesom, rabi za lažjo priučljivost verskih resnic. Vendar je to prakticistično in koristnostno gledanje navrglo nekatere osnovne probleme verzifikacije. O njih so reformatorji morali razmišljati in jih tudi reševati. Če so hoteli v pesmi dobiti faktor verske zavesti in vezavno družbeno silo, je bilo treba začeti od osnov, to je od načel verzifikacijske tehnike.

Vzemimo prvo protestantsko objavljeno pesem, izšlo v *Katekizmu* (1550), ki pripoveduje o stvarjenju sveta. Prva kitica se glasi:

Nu pújte, pújte vsi ludjé,
vseléj se veselíte;
za vólo dobrúte bôžje
Bogá véden hvalíte.
Búg je nam sujgá Sinú dál,
čúдне ričí je on ž ním djál,
té mérkajte po rédi.

V teh vrsticah na prvi pogled ni enotne ritmične zakonitosti. Opažamo določene prave (*veselite* — *hvalite, dal* — *djal*) in tako imenovane pisne rime (*ludje* — *božje*). Obe vrsti rim je bolje imenovati kadenca. Razen tega so si intonacije vrstic (2. in 4. ali 5. in 6.) podobne. Med nekaterimi vrsticami je torej nekaka intonacijska vzporednost. Enolična intonacijskega vzporednost in določena stalna kadenca pa sta lastnosti zelo starih slovenskih narodnih pesmi.¹⁰

Razen te lastnosti opažamo v navedeni kitici, da so nekatere vrstice tudi metrično organizirane bolj kot druge. Nekatere teže k jambski urejenosti, druge pa k trohejski. Medtem ko je v prvem primeru pesmi slušno uravnavala intonacija in kadenca, so jo v drugem metrični naglasi, ki so v glavnem tudi besedni. Ta druga težnja obravnavane kitice pa je kakor prva nedosledno izpeljana.

Najbolj zakonito je v vsej kitici realizirana tretja težnja, zložnost: vse vrstice se podreajo težnji po stalnem številu zlogov (menjujejo se osmerci s sedmerci). Zložno načelo je kombinirano in natančno sledi pomenu pesmi. Pesem krepí rima ab ab ccd. Med Osmerci in sedmerci ter med razporeditvijo rim je smiselna zveza. Poudarek tu ni vezan na določeno mesto v vrstici, njegovo mesto ni važno.

Obravnavana kitica odkriva čudno zvezo različnih prvin. Medtem ko intonacijsko vzporednost in težnjo za primernost metričnega naglasa z besednim do neke mere še lahko spravimo pod isto streho, tega ne moremo trditi za zložno načelo, saj izključuje prvo in drugo težnjo.

Nejasne in izključujoče se kombinacije verzifikacijske tehnike so imele razloge v dotedanem razvoju slovenskega stiha.

Najstarejša pristna slovenska pesemska oblika je bila dvodelna dolga vrstica z odmorom na sredini in na koncu in ritmičnim poudarkom v vsaki polovici. Ritem se je ravnal po stavčnem, ne po zlogovnem poudarku.¹¹ V XIII. stoletju se je ta vrstica, deloma pod vplivom staroromanskih in starogermanskih verzifikacijskih obrazcev in latinske himnične cerkvene pesmi, razčlenila v osemzložno vrstico z jambsko ali trohejsko podstavo. Medsebojne kombinacije so dale sedmerek. Rima se je pojavila najprej v osmercu pod vplivom cerkvene (latinske) pesmi; končno kadenciranje pa je izoblikovalo tudi kitico, ki je postala smiselna in ritmična enota v pesemskem besedilu.¹²

Nosilec teh značilnosti je bila slovenska ljudska pesem v posvetni in cerkveni varianti. Za nastanek slovenske protestantske pesmi je zlasti pomembna cerkvena, ki je z nekaj tradicionalnimi besedili prišla tudi v sestav reforma-

cijskega pesništva. Trubar je sam take pesmi označil v sklopu pesništva XVI. stoletja, zato moramo razločevati posebno skupino *vetus (vulgaris) Slavorum cantus* (= stara [ljudska] slovanska pesem). Srednjeveške (katoliške) cerkvene pesmi so bile izrazito molitvene pesmi, zato so bile zveste hraniteljice konzervativnih verzifikacijskih stremeljenj.

V središču reformacijske miselnosti je bil odklon od srednjega veka in katoliškega izročila. Zato se je slovenska reformacija preusmerila od romanskih na germanske (zlasti nemške) vzore. Tako se je slovenska srečala s takratno nemško verzifikacijsko tehniko. To je Trubar lahko spoznaval iz prve roke. Ko je 1548. leta pribežal v Nürnberg, je v njem živel in delal Hans Sachs (1494—1576). Za njegove pesmi je značilno zložno načelo z rimo, ki je mogla biti tudi leoninska. Ta dva ideala pa sta bila tudi v slovstveni zavesti slovenskih protestantov. Ko je Trubar odklanjal Klombner-Juričičevo pesmarico iz 1563. leta, ga je vodila misel, da so mnoge pesmi »slabo rimane«. Kranjski gospodje pa so — pač pod vplivom svojega superintendenta — govorili, da so v stihih zlogi napačno šteti.¹³ — Po zgradbi enake so bile tudi Luthrove pesmi, ki so Trubarju in drugim slovenskim reformatorjem rabile kot glasbene in vsebinske predloge.

Po tem odstopu se odgovor na postavljeno vprašanje ponuja sam od sebe: Trubar in njegovi sodelavci so hoteli slediti zložni verzifikacijski tehniki, kot so jo spoznali pri Nemcih. Ker pa so imeli opravka s slovenskim jezikom, ki zaradi svobodnega in muzikalnega naglasa ne podpira enostranskega razvoja, marveč teži v več smeri, so vnaprej pripravljena načela ostala — načela. Ogrodje zložnega načela so v vsakem primeru posebej razbijale ritmične težnje, ki so izvirale iz naglaševanja našega jezika. Slovenska protestantska pesem je prizorišče, na katerem si »*proprietas linguae*« (= tipična lastnost jezika, Boštjan Krelj) v boju z neprimerno obliko išče svojo pravo ritmično obliko. V tem boju je bil jeziku pomočnik ustroj slovenske ljudske pesmi. Protestantska pesem se je torej zavestno opirala na zložno načelo, a dejansko rastla v naglasnega. Le-to je — zlasti pri Juriju Dalmatinu — kar hitro premagalo neustrezne vzorce in zaživelo v polnosti svojega zvoka in gibanja:

O Jézus, jest klíčem h tébi,	U—U—U—U
Ne pústi cágati mēni,	U—U—U—U
uslíši ti prošnjó mojó.	U—U—U—U—
podáj mi mílost tvójó.	U—U—U—U—
Krístusa mi vsi částimo,	—U—U—U—U—
lepú vsélej zahvalímo.	U—U—U—U—
Kákor děleč sónce síje,	—U—U—U—U—
da se njéga glás rezkríje. ¹⁴	U—U—U—U—

Metrična shema v prvem primeru je zveza amfibraha in jamba, v drugem troheja.

Slovenski verz je potemtakem že v reformaciji dosegel tisti ritmični ustroj, ki ga ima tudi v XIX. stoletju. Postal je zložno-naglasen ter se otresel vsega neprimernegega.

V zvezi z ritmično-strukturinimi premenami pa so se dogajale tudi nekatere druge stvari. Zelo pomembno je vprašanje, kako je pesniški subjekt navzoč v pesniški snovi. Kitica iz Trubarjeve razlage dekaloga naj ponazori glavno možnost:

Očeta, mater rad spoštuj,
duhovskih tar deželskih viših se buj.
Družina bodi tudi na vsim zvejsta,
de Bug bode per tebi stal,
životu odlog dal.

Trubar tu parafrazira četrto božjo zapoved. Njegov delež je viden v zgradbi kitice in v stavčni formulaciji katekizemskega pravila. Gre za tesno zvezo med predlogo in novo verzificirano tvorbo, sestavljavec samo posreduje določeno spoznanje. Zato je besedilo ostalo na ravni svetopisemske pripovednosti. Od te pa so se reformacijski pesniki odmikali, ko so se neposredno obračali na bralca, če so iz biblijske snovi želeli izpeljati kakšen nauk za življenje ali pa kadar jih je kaka verska resnica izzvala v polemiko s katoličani. Za ponazoritev dva primera, od katerih je prvi iz že omenjene Trubarjeve razlage dekaloga:

Tu so deset zapuvidi
v katerih vsaki človek dobru vidi
kaku se ima Bogu prov služiti.
Iz tih tudi suj greh spozna,
pravo grevo ima.

Drugi primer je del razlage očenaša:

V vražjo oblast ne daj nam past,
verne tuje obari je
pred malikovo falš službo.
Ne daj Turkom, nevernikom,
vsem zluđjem, hudim ludem,
de bi nih vola šla naprej.

Hud je čas, hudi so ti ludje,
zludi srditu kraluje,
antikristov vse plnu je.
Silo trpi pravica,
ne vela risnica,
človek kar dej, dobru mu nej.

V takšnih in podobnih vrinkih je Trubar sicer v glavnem samo posrednik med Bogom in ljudmi, govori kot odposlanec božjega kraljestva ali kot predstavnik verske občine; v to pa je vse bolj lahko vdiral tudi aktualnost, kateri se je pesnik moral odzvati osebno. To se je zgodilo že v verzih iz zadnjega navedka, še bolj pa je taka individualizacija stilskega postopka opazna v vrsticah:

Mi smo cvejt, prah, senca
gnila črvja jesča.

Srednjeveški prošnji spev (*Media vita in morte sumus...* to je Sredi življenja smo v smrti) je v navedenih Trubarjevih verzih dobil slovenski adekvat. Bogoslovna misel o grešnosti človekove narave in o opravičenju je zaživela v pesniški govorici metaforike, ki je posledica ustvarjalnega napora.¹⁵

K individualizaciji pesniških besedil se je izrazilo nagibal Jurij Dalmatin. Ta proces je v njem podpiralo prepesnjevanje psalmov, ki so s svojim pesniškim ustrojem vzbujali in oblikovali diferenciran estetski čut. Zato ni čudno, da se v njegovi pesniški dejavnosti katehetična pesem spremeni v osebno religiozno izpoved, ki nekatera onstranska razmerja barva subjektivno:

O močni, modri Gospud Bug,
na te mi vsi kličemo:
pomagaj nam iz vseh nadlug,
nate se zanesemo.
Ti vseh sovražnikov svet znaš,
nih srca ti v rokah imaš,
bodi ti sam naš troštar.

Navedena kitica je osma iz pesmi *Kadar bi Bug per nas ne bil* ... Zanj je še vedno značilna množina, ki pa ne more zakriti osebne narave v izrekanju prošnje. Ta subjektivni podton je razbil pesem kot izraz skupnosti in dal prve vrstice, ki so govornice kot individualna izpoved v prvi osebi ednine:

Gospud Bug je moj zvest pastir,
on vselej zame čuje,
inu mojmu lebnu da mir,
de več ne potrebuje.

V zdravim travniki me pase,
ker nebeška trava rase,
njega svete besede.¹⁶

Na takšni stopnji individualizacije se je ustavila slovenska lirika pesem v času reformacije. Vzporedno so se razvijali epski verzi, ki jih najdemo predvsem v pasijonu. Naravno je, da so pri tem v ospredju zunanji dogodki in da prihajajo manj do izraza dogmatične resnice.¹⁷ Na dnu teh stvaritev je krščansko metafizično pojmovan boj med življenjem in smrtjo. Le-ta pa je postal plastičen s tem, da so reformacijski pesniki v svoj stil prevzeli nekatere pripovedne prvine. Celó več: zgodba je stopila v središče pozornosti in postala strukturni nosilec celotnega dogajanja v pasijonu.¹⁸ V tej značilnosti se je protestantsko pesništvo ujelo z razvojem reformacijske pripovedne proze.

Se bo nadaljevalo.

Opombe

¹ Vsi citati so prevzeti iz M. Rupla *Slovenskih protestantskih piscev*, 1934. Ta citat je iz predgovora v *Ta evangeli svetiga Matevža*, n. m. str. 13. — ² M. Rupel, n. m. str. 26, 45 in 68—9. — ³ Primerov za vse to je v Trubarju še več, pa tudi pri drugih protestantskih piscih. Krelj je na primer že govoril o ortografiji, kakršno »našiga jezika idioma inu nature potrebuje«. Izoblikoval si je tudi izraz »proprietas linguae«, kar je vsekakor rezultat velike jezikovno-izrazne zavesti. Dalmatin je v predgovoru biblije zapisal, da bo rabila za »razmah jezika in za pospešitev čistega nauka«. Bohorič je v uvodu k slovnici posvetil cel odstavek besedi. Pomembno je, da je postavil nalogo in radost človeškega duha »s primerno besedo in v prikladnem govornem slogu prikazovati oziroma prikazano ... na svoje oči gledati«. Prim. M. Rupel, o. d., str. 184, 204 in 219—20. — ⁴ *Ta celi katehismus ... inu pejsni* (1574), Rupel, 102—109. Sklicevanje na sv. Pavla se nanaša na dejstvo, ki ga je zabeležil tudi Matija Vlasič z besedami: »Paulus ... nota lingua cani iubet, ut populus possit accinere Amen« (= ... zapoveduje peti v znanem jeziku, da bi ljudstvo lahko pelo zraven) (Mijo Minkovič, *Matija Vlasič Ilirik*, Zagreb 1960, str. 312). — ⁵ V tem smislu je izjave interpretiral Dragotin Cvetko v *Zgodovini glasbene umetnosti na Slovenskem I*, Ljubljana, 1958, str. 99—108. — ⁶ O tem prim. Josip Čerin, *Pesmi slovenskih protestantskih pesmaric, njih viri in njih uporaba v poreformacijskih časih*, Trubarjev zbornik, Ljubljana 1908, str. 126—244, in inavgurralno disertacijo Marijana Smolika, *Odmev verskih resnic in kontroverz v slovenski cerkveni pesmi od začetkov do konca 18. stoletja*, Ljubljana 1963, str. 108—66. — ⁷ Rupel, 109 (podčrtal J. P.). — ⁸ Bohorič v *Arcticae Horulae*, Rupel, 219. — ⁹ Rupel, 106. — ¹⁰ A. V. Isačenko, *Slovenski verz*, str. 87. — ¹¹ Primeri te verzifikacije se sporadično pojavljajo tudi pri Trubarju, npr. v razlagi dekaloga v *Katehizmu* (1550): *de bodeš véjdel / inu tudi stúril ali tígá se búj, / inu iz srca lúbí*. Ti primeri povsem ustrezajo primerom iz narodne poezije, kakor je npr. *Mwada Vida / je štrene práwa // Par kraj múrja / na belmo pésk*. ¹² Prim. Zmaga Kumer, *Slovenske prireditve srednjeveške božične pesmi Puer natus in Betlehem*, *Razprave SAZU III*, 1958, str. 67—164, in Boris Merhar, *Ljudska pesem v Zgodovini slovenskega slovstva I*, 1956, str. 31—114. — ¹³ Prim. W. Kayser, *Kleine deutsche Versschule*, Bern, 1957,⁵ str. 22 in 90, ter Th. Elze, *Primus Trubers Briefe*, Tübingen 1897, str. 415 in 379. — ¹⁴ Citirano po M. Smolik, str. 149 in 151. — ¹⁵ Pri Trubarju je sicer biblijska metaforika dovolj pogosta. Zelo zanimiva s tega stališča je *Večerna molitev* (Completa) v knjigi *Tri duhovske pejsni* (1575) z metaforičnim poigravanjem luči in teme. — ¹⁶ Prva kitica iz prepeva XXIII. psalma. — ¹⁷ Smolik, 153. — ¹⁸ S tega stališča je izredno zanimivo Trubar, a prvo mesto vsekakor pripada Juriju Dalmatinu z njegovim velikim pasijonom O grešni človek, vsaki čas ...

POVEDEK IN POVEDKOVO DOLOČILO*

O povedku pravi slovnica, da »je najvažnejši stavčni člen« (Ss 1964, 307). To samo na sebi drži, če mislimo na to, da je na njem zgrajen ves stavek. Zaradi zamenjave izraza *stavčni člen* z izrazom *beseda* pa se lahko postavi vsa misel na glavo, kakor se je primerilo tejele definiciji: »Besedo, ki nam pove tisto, kar je v stavku najvažnejše, imenujemo *povedek*« (Jv 4, 13). Beseda ki pove tisto, kar je v stavku najpomembnejše, je namreč tista, ki je v stavku najbolj poudarjena, ki ima najpomembnejši naglasni položaj v stavku, prav vseeno pa je, kateri stavčni člen ali samo njega del je to. »Če bi kdo poudaril *N a š a* Marjeta pojde na izlet, bi s tem povedal, da ne *čigava druga*, če *p o j d e*, da ni dvoma, da *gre*, če *M a r j e t a*, torej ne *Anka*, če *n a i z l e t*, potem ne *v šolo*,« (J. Toporišič, Skj 1, 142).

Temeljna definicija pravi, da povedek pove, »kaj kdo dela ali kaj z njim jè« (Ss 1964, 307; Jv 5, 35). Primeri, s katerimi jo utemeljuje Ss 1964, so: *piše, orje, skovika ter gnije, se suši, se kuha*; Jv 5 pa: *skače, žvižga, dela ter raste, gnije, se suče*.

Če že ne bi kazalo razširiti temeljne definicije z obliko, ki bi upoštevala tudi dovršnost dejanj (npr.: *kaj kdo dela, kaj stori ali kaj z njim jè*), pa bi morali primeri brez dvoma opozarjati na možnost nedovršnih in dovršnih dejanj. Veliko bi bilo že storjenega, če bi bila dodana npr. v Jv 5 primeroma *Tonček skače, Vetrnica se suče* še primera *Tonček poskoči, Vetrnica se ustavi*.

Prav tako izmed slovnice in jezikovnih vadnic nobena nima opozorila ali vsaj primerov za zanikane povedke in želelnike, čeprav šolski praktiki zelo dobro vemo, da učenci (tudi še v srednjih šolah) pri razčlenjevanju ne vedo, kam bi z nikalnicami nikalnih in s prislovom »naj« želelnih stavkov.

Izolirano obravnavanje stavčnih členov, zlasti povedka in osebka, od Breznika dalje je rodilo tudi trditve, da je povedek »že sam zase lahko popoln stavek« (Ss 1964, 307; Jv 5, 34).

Breznik je trdil drugače in pravilneje, ker je ločil izraza *povedek* in *glagol*: »Vsak določeni glagol izraža tedaj *d v o j e*: 1. neko dejanje ali stanje (= glagolska vsebina) in 2. tisto osebo ali stvar (podmet, subsistenco), ki dejanje *i z - v r š u j e* ali v tem stanju *b i v a* (= glagolska oseba). Zato je *v d o l o č e n e m* *g l a g o l u* *o b s e ž n o* *v e d n o* *t u d i* *o s e b e k*.

Osebek ni posebna beseda v stavku, ampak je že izražen v določnem glagolu« (A. Breznik, Ss IV, 229).

Šele po tej ugotovitvi je Breznik zapisal: »Iz tega sledi, da družiti določeni glagol v sebi *o s e b e k* in *p o v e d e k*; zato je glagol, če ga izgovorim v takem položaju (situaciji), da izrazim z njim kako misel, že sam zase *s t a - v e k*« (na omenjenem mestu).

Ker izražamo povedek (ali vsaj njegovo kopulo) vedno z določno glagolsko obliko, njeno osebilo pa vselej izraža osebo, torej ni popolnega stavka brez *povedka in osebka, povedek* »sam zase« pa sploh ni mogoč.

* Drugi prispevek v zvezi z napovedanim pretresom sintakse stavka v Slovenski slovnici (Ss) 1964 in jezikovnih vadnicah (Jv) za osnovno šolo. Prim. JIS XI/1966, 236.

Ne da bi se zdaj spuščali v vprašanje, kako je ob vsem tem z osebkovo besedo, moramo ugotoviti, da je v vsakem stavku s povedkom hkrati določljiv tudi osebek. Zato pomeni desinformacijo zaporedje in vsebina vaj, kakršne nam daje Jv 7, 7, ko pravi: »4, Določi osebek: Ne pljuvaj na tla! Ali greš v kino? /.../ 5. Ali moremo določiti osebek: Sneži Grmelo je. /.../«

Kakor lahko v gornji 4. vaji določimo, da so osebki 2. os. mn., 2. os. ed. (... itd. ...), lahko določimo v 5. vaji, da so osebki 3. os. ed. sr. (v vseh primerih). Zaporedje obeh vaj in zahtevka zanju pa skrivajo v sebi nevarnost, da bo učenec v 4. vaji osebke (najbrž) pravilno ugotovil, v 5. vaji pa bo seveda še s pomislekom na »brezosebne glagole« preprosto moral zaiti v zmoto, da osebkov v takšnih primerih pač ne more določiti, ker jih ne more pojasniti z nikakršno osebkovo besedo.*

***

Se več nejasnosti in pomanjkljivosti je v prikazovanju povedkovega določila. Sedanja definicija pravi: »Povedno določilo je beseda, ki pomensko nepopolnemu glagolu določa pomen« (Ss 1964, 30; Jv 5, 35). Povedkovo določilo seveda ni beseda, ampak del povedka, torej stavčnega člena; tudi ni nujno ena sama beseda, kakor je mogoče sklepati iz gornje definicije. Takšno povedkovo določilo je lahko golo ali priredno ali podredno zloženo, kar je že dovolj jasno razložil J. Toporišič (Skj 1, 70) in ne kaže tu ponavljati.

Tudi ni res, da bi povedkovo določilo pomensko nepopolnemu glagolu *določalo* pomen, saj ga ima vsakteri od omenjenih glagolov (*biti, postati, ostati, imenovati se, zdeti se, izvoliti za, imeti za*, ki so jim v primerih dodani še: *kaže se, izkazal se je, velja za, uči se za*).

Povedkova določila bi pomensko nepopolnim glagolom *določala* pomen, če ga glagoli ne bi imeli; ker ga pa imajo, jim ga lahko le *dopolnjujejo*, zato imajo »v določenih zvezah tudi popoln glagolski pomen« (Ss 1964, 307). Določna oblika glagola, ki ji dopolnjujemo pomen s povedkovimi določili in ji pravimo vez ali *kopula*, dá s povedkovim določilom *povedek* s takšnim pomenom, kakršnega potrebujemo za svojo misel — stavek.

Slovnica določno našteva, da nam rabijo za povedkova določila *pridevniki, samostalniki, svojilni zaimki, števnik in prislovi*, s primeri pa sta takšno mnenje prevzela tudi Jv 5, 35 in Jv 7, 6. Omejitev zaimkov samo na *svojilne* ni pravilna, saj na drugem mestu slovnica sama trdi, da sta vprašalna zaimka *kdo* in *kaj* ter oziralna *kdor* in *kar* lahko tudi povedkovi določili (Ss 1964, 180 in 182), zanje navaja tudi ustrezne primere, v enakšni funkciji pa bi mogli uporabiti tudi vse druge zaimke.

Značilno za glagole, ki so v povedkih kopule, je, da ni nobeden izmed njih direktno prehodan, čeprav imamo ob nekaterih povedkova določila v tož.: *kaže se pijanega/pijanca, izkaže se pravičnega/pravičnika, pokaže se možatega/moža*. Ker so to medialni glagoli, člen ob njih v tož. ni predmet, temveč povedkovo določilo v tož. To dokazuje pri *izkazati se* in *pokazati se* tudi dvojna raba *izkazati se mož* ali *moža, pošten* ali *poštenega*, kakor je zapisal že SP 1962, 407 pod geslom *izkazati*.

Med primeri za povedkova določila v Ss 1964, 307 in Jv 5, 35 je eden, ki daje misliti: *Videti je bil zdrav*. Ker *videti* ni označen s kurzivo za del povedka, mu pripisujejo pisci gotovo kako drugo funkcijo, vendar o tem nič ne povedo. *Izgedati*, ki je v SP 1962, 305 z zvezdico označen za ljudsko izposojenko, je raz-

* Jezikoslovni urednik (v skladu z večino vendarle misli, da imamo brezsubjektno stavke (tip *dežuje*).

tolmačen med drugim z *videti je*, torej: *Izgledal je zdrav = Videti je bil zdrav*. Kar pove v prvem primeru sama določna glagolska oblika *izgledal je*, povesta v drugem primeru kopula in nedoločnik skupaj (*je bil videti*), torej je nedoločnik brez dvoma v funkciji povedkovega določila.

***

Žal — o nedoločniku kot povedkovem določilu ničesar ne pove nobena izmed slovnice in tudi nobena od omenjenih jezikovnih vadnic, čeprav je bilo vprašanje sproženo že pred leti ob razpravah okoli Slovenske slovnice iz l. 1956.

SP 1950 sicer še ni našel kakšne rešitve za nedoločnik v zvezi z naklonskimi glagoli in predikativi s pomožnikom, opazil pa je vsaj že, da »*nikalna moč nekaterih zanikanih glagolov zajame tudi odnosni nedoločnik in njegov predmet: ne morem, ne maram, ne smem, nočem, ne znam povedati vsega, ni treba govoriti takih stvari, ni mogoče poslušati takih laži ipd.*« (403: ne).

Slovnice pojmujejo tak nedoločnik izrečno kot tož. predmet: »*Nikalna moč nekaterih zanikanih glagolov ali glagolskih izrazov zajame tudi nedoločnik in s tem njegov predmet, če je zveza tako tesna, da ne čutimo v nedoločniku okrajšanega nedoločniškega stavka; to velja predvsem za tiste glagole, ki se pogosto vežejo z nedoločnikom kot s tožilniškim predmetom (dodatkom) (podčrtal B. M.) v enoten izraz: ne morem, ne maram, ne smem, nočem, ne znam, ne neham ipd. govoriti tega jezika, resnice; ni mogoče, ni treba ipd. povedati vsega, resnice*« (Ss 1964, 288; dobesedno enako tudi že Ss 1947, 248).

Trditev o nedoločniku kot tož. predmetu je prišla seveda tudi v jezikovne vadnice: »*Dolgo nisem mogel zaspati. /.../ Včasih je treba molčati. /.../ Delati ne znam, prositi me je sram. Tu so nedoločniki predmeti*« (Jv 7, 54).

Ko je komentiral A(nton) B(ajec) pripombe Mihe Feguša k Ss 1956 na kongresu slavistov v Dolenjskih Toplicah, je zapisal: »*V SP je nedoločnik pri glagolih smem, vem (vem ne spada mednje, B. M.), moram itd. pojmovan kot povedno določilo (podčrtal B. M.) in je tako pojasnjen predmet v 2. sklonu pri zanikanem povedku*« (JiS 1957/58, 192).

Kljub tej konkretni ugotovitvi pa je ostal SP 1962 pri formulaciji, ki se ni opredelila ne za tož. predmet ne za povedkovo določilo: »*Če je povedek nepopolnega pomena dopolnjen z nedoločnikom, seže moč nikalnice tudi na nedoločnikov predmet, tako da stoji ta v roditelju: ne more najti pravega kraja, ne sme prodati hiše, noče obiskati staršev, tudi koraka ni zmožen (= ne more) narediti, ni dolžan plačevati njegovih dolgov*« (SP 1962, 476, geslo: ne, 2. točka). Seveda nepopolnega pomena niso povedki, temveč glagoli, ki so uporabljeni kot kopule, zvezani z nedoločniki kot povedkovimi določili pa so povedki kot celote člani s popolnim pomenom.

Zato si moramo ogledati funkcije, v katerih se pojavlja nedoločnik v stavkih. Nesintaktična ugotovitev, da »*nedoločnik največkrat dopolnjuje glagole, pridevnike ali samostalnike*« (Ss 1964, 257), nas ne more zadovoljiti, ker nič ne pove o njegovi vlogi v stavku. Med stavčnimi člani (in njihovimi deli) pa omenjajo naši priročniki le, da je nedoločnik lahko osebkovala beseda, predmet ali prilastek, med povedkovimi določili ga ni.

V oblikoslovju je spoznala naša slovnica pomemben podatek o nedoločniku: »*Kadar ima nedoločnik še posebna določila, ga občutimo kot nekaj skrajšan stavek brez osebne glagolske oblike, bodisi da nadomešča predmetni ali prilastkov odvisnik*« (Ss 1964, 257). Ni pa opazila, da velja enakšna ugotovitev tudi za skrajšane osebkovalne stavke. Med skrajšanimi stavki v sintaksi zaman iščemo

kakšnega opozorila na takšne skrajšane stavke z nedoločniki, saj omenja le skrajšane stavke z deležniki.

Ker ima vsak nedoločnik in tudi s posebnimi lastnimi členi razširjen nedoločnik kot nekak skrajšan stavek lahko funkcijo osebka, predmeta, ali prilastka in ker smó se srečali že tudi z različnim obnašanjem direktnega predmeta ob nedoločnikih v nikalnih stavkih, naj z nekaj primeri ponazorim te pojave.

V funkciji osebkove besede: *Živemu volku šteti zobe* je nespametno/ni pametno. Člena *živemu volku* in *zobe* opredeljujeta nedoločnik *šteti* in ne pravega povedka *je nespametno/ni pametno*. Tož. predmet *zobe* pri nedoločniku vsaj v knjižnem jeziku v zanikanem stavku ne prehaja v roditeljskega.

»Če je nedoločnik osebek, ostane v zanikanem stavku od njega odvisni predmet praviloma v tožilniku« (SP 1962, 476, geslo: *ne*, točka 4).

V funkciji predmeta: Branili so mu *kupovati knjige na lastno pest* — Niso mu branili *kupovati knjige/knjig na lastno pest*. Tož. predmet *knjige* ob nedoločniku vsaj v govoru že kar redno prehaja v nikalnih stavkih v roditeljskega, v tiskanih besedilih pa opravijo z njimi največkrat lektorji in korektorji, zato je tiskana podoba jezika le redko prava podoba avtorjevega izražanja.

Mislim pa, da jedro prehajanja tož. predmeta v rod. v nikalnih stavkih ni v ugotovitvi: »Kadar je besedni red v stavku takšen, da je predmet odtrgan od nedoločnika ali namenilnika in stoji v neposredni bližini zanikanega povedka, je navadno v roditeljskega: posestva mu ne misli prepustiti, resnice se ne boji povedati, poti čez travnik mu nima pravice prepovedovati /.../« (SP 1962, 476, geslo: *ne*, drugi del točke 3).

Odtrganost predmeta od nedoločnika in neposredna bližina zanikanega povedka sta zelo verjetno elementa, ki pospešujeta rabo rod. namesto tož., vzrok pa najbrž nista, saj uporabljamo rod. tudi v primerih, ko so tik ob nedoločniku in daleč od zanikalnega povedka: *ne misli mu prepustiti posestva, ne boji se povedati resnice, nima mu pravice prepovedati poti čez travnik*.

V funkciji prilastka: — k osebkovi besedi: *Navada govoriti resnico o ljudeh* je/ni prijetna; — k predmetu: *Imam namen jutri povrniti škodo* — Nimam namena *jutri povrniti škodo/škode*. V prilastku k osebkovi besedi tož. predmet *resnico* ostaja v tož. tudi v nikalnem stavku, v prilastku k predmetu pa tož. predmet *škodo* že kar redoma prehaja v nikalnem stavku v roditeljskega.

V funkciji povedkovega določila: Hočem, maram, moram, morem, smem, znam, treba je, mogoče je ipd. *pisati nalogo* — nočem, ne maram, ne morem, ne znam, ne smem, ne znam, ni treba, ni mogoče ipd. *pisati naloge*.

Za vse nedoločnike, uporabljene v teh zvezah, je značilno, da nimajo narave samostalnikov, da jih nikakor ne moremo nadomestiti s samostalniki, kakor lahko nadomestimo nedoločnike, ki so v funkciji osebkovih besed, predmetov ali prilastkov. *Moram pisati* npr. ne moremo spremeniti v *moram pisanje* ali kaj podobnega. Gre torej za izrazit glagolski pomen (v shr. npr. dosledno: moram da pišem), torej del stavka, ki je po pomenu tesno spojen z določno glagolsko obliko, ki je uporabljena v stavku. To pa je naloga povedkovega določila, zato je vsak nedoločnik v primerih te skupine povedkovo določilo, določne oblike glagolov in pomožnikov v predikativih pa so po funkciji kopule.

Nobena določna oblika glagolov v teh primerih ni oblika direktno prehodnega glagola, na kar sem opozoril kot na značilnost že pri drugih glagolih, ki so bili uporabljeni kot kopule. Izjema je le *znam*, ki pa ima dva pomena:

Znaš pot domov? Znam jo! — Znaš peti? Znam (peti). V prvem primeru pomeni toliko kot *poznam*, v drugem pa *sposoben sem*. In v tem drugem pomenu ga vežemo z nedoločnikom.

Podobno je tudi z glagoli *imam*, *dam*, *pustim* ipd., ki izražajo v zvezi z nedoločniki *možnost*, *nujnost*, *dopustitev* ali *povzročitev*, pri čemer izgubijo svoj prvotni pomen in tudi svojo direktno prehodnost.

Za vse te glagole je značilno tudi, da jih v teh pomenih sploh ne moremo uporabljati brez nedoločnikov. Če jih kdaj vendarle uporabljamo brez njih, čutimo vselej, da je nedoločnik izpuščen: hočem (doklicati) mater, znam (igrati) šah, ne maram (jesti) zelja, moram (iti) v mesto, ne smeš (udariti) s sekiro, treba je (iti) domov itd., kar je vsaj v enem primeru: *ne sme (iti) nabirat jagod* opazil tudi SP 1962, 801, geslo: smeti.

Za vse nedoločnike v primerih te skupine je tudi značilno, da ne morejo imeti svojih lastnih stavčnih členov, da torej niso skrajšani stavki kakor v funkcijah osebkovih besed, predmetov in prilastkov. Vsak stavčni člen teh stavkov je v razmerju, odnosu s celim povedkom, ki obsega kopulo (določno glagolsko obliko) in povedkovo določilo (nedoločnik). Na primeru: *Zaradi reda moram pisati domače naloge vedno doma* se lahko prepričamo, da je *moram pisati* povedek, po vseh ostalih členih pa se moramo spraševati iz njune skupine.

Zato je povsem pravilno, da se pojavljajo v teh stavkih predmeti v tož. nenikalnih stavkov v nikalnih kot predmeti v rod.: *hočem piti vino — nočem, piti vina*, kakor je: *zidam hišo — ne zidam hiše*. Povedek namreč ni le *hočem nočem*, ampak *hočem piti — nočem piti*. Tudi se po teh predmetih ne bi mogli smiselno vprašanje: *kaj piti? — česa piti?*, ampak je: *Kaj hočem piti? — Česa nočem piti?*

***

To je torej cela kategorija povedkovih določil, ki so jih doslej slovnice in jezikovne vadnice prištevale med predmete, hkrati z njimi pa je ostajalo nejasno tudi vprašanje roditeljskih predmetov ob nedoločnikih v nikalnih stavkih.

Ker uporabljamo nedoločnike največkrat prav v funkciji povedkovih določil, v takšni zvezi pa se javljajo tožilniški predmeti nenikalnih stavkov v nikalnih *redno* kot roditeljski, je razumljivo, da so se začeli uveljavljati roditeljski predmeti v zvezi z nedoločniki tudi v tistih stavkih, v katerih nedoločnik ni v funkciji povedkovega določila in bi bil upravičen le tožilniški predmet.

Najprimernejši so bili za tak prehod skrajšani predmetni stavki, ki jih uporabljamo kar pogosto, nato skrajšani prilastkovi stavki ob predmetih. Mnogo teže pa vplivajo menda na skrajšane osebkove in skrajšane prilastkove stavke ob osebkih, ker jih uporabljamo največkrat v celoti pred zanikanim povedkom in ker so takšni skrajšani stavki sploh že bolj stilsko označeni (uporaba zlasti v rekih!) in zlasti s premolkom ločeni od zanikanega povedka.

Posrednikov za prehajanje tožilniškega predmeta v roditeljskega je pač precej: že omenjena odtrganost od nedoločnika in bližina zanikanega povedka, prepoved z nedoločnikom (*Ne hrušk klatiti!*), enakost roditeljskih in tožilniških oblik nekaterih samostalnikov in zaimenskih klitik (*Vidim očeta — Ne vidim očeta, Hočem ga (jih) imeti — Nočem ga (jih) imeti*) in ne med zadnjimi tudi raba istih nedoločnikov v različnih funkcijah, vendar podobnih zvezah in pomenih (*Dovolim kupiti knjigo — Smeš kupiti knjigo*). Vendar vse to še čaka raziskovalcev.

Zapiski, ocene in poročila

ŠE O SLOVENSKO-SRBSKOHRVATSKEM SLOVARJU

V 1. št. JiS 1965 sem podal nekaj pripomb o Slovensko-srbskohrvatskem slovarju (nadalje kratica S-ShS), ki so ga sestavili S. Škerlj, R. Aleksić in V. Latković. Glede na nacionalno pomembnost dela, ki se je v našem kulturnem mozaiku pojavilo z izredno zamudo, sem močno podčrtal vse, kar je v slovarju pozitivnega, in s pretirano prizanesljivostjo omenil tudi nekaj pomanjkljivosti, ki v resnici niso malenkostne, recenzija pa jih iz navedenega razloga vendarle obravnava z vrsto opravičil.

Temeljne napake slovarja so: nesorzazmernost besedišča; to je v začetku prav revno, nato pa nekoliko bogatejše — posledica nesistematičnega paberkovanja; avtorji se niso ozirali na hrvaški tip knjižnega jezika; priročni slovar, če hoče biti kvaliteten, si ne more privoščiti, da bi nastajal dve desetletji. Iz teh napak izhajajo še mnoge druge, ki jih v recenziji sploh omenil nisem. Poudariti je tudi treba, da kaj več kakor smo s tem slovarjem dobili, spričo kvalifikacije sodelavcev tudi nismo mogli pričakovati.

Na moje pripombe je prof. Škerlj reagiral na pomilovanja vreden način. Po skoraj poldrugem letu molka mi je v 5. št. JiS 1966 odgovoril z visokega Olimpa svoje vsevednosti in nedotakljivosti, in sicer tako, kakor da čez ramo govori s človekom, ki je komaj kdaj kaj slišal o slovenskem ali srbskohrvatskem jeziku. S svojim »odgovorom« je dokazal, da se polemik Škerlj v ničemer ne razločuje od leksikografa Škerlja. Žal mi je samo, da zaradi neizzvanega napada moram ubrati deloma tudi sam ton pogovora, kakor ga je vpeljal napadalec.* Zavedam se, da z uglajenim sobesednikom, ki spoštuje tudi nasprotnika, ne samo sebe, ne bi mogel tako govoriti, v tej polemiki pa naj mi bo dovoljena tudi kakšna ostra beseda. Sicer bo pa moja replika na njegov napad v glavnem iz citatov nasprotnikove (po njegovem »protivnikove«) pisarije. Z ničimer ga namreč ne bi mogel bolj zavrniti kakor z njegovimi citati.

Kolikor sem v recenziji govoril o S-ShS v superlativih, toliko sem bil, po mnenju prof. Škerlja objektivni. Kakor hitro pa sem le malce podvomil, da bi se bili pisci slovarja utegnili ušteti, se je usula name sveta jeza gospoda profesorja, in sicer zviška, zafrkljivo in podcenjevalno. Nasprotno pa ima prav isti Škerlj o sebi in svojem »epohalnem« slovarju ganljivo lepo, naravnost zvišeno mnenje. »Težkomiselje« (po Škerljevih mislih prav čedna slovenska beseda!) ga je pri tem tako prevzelo in ga napolnilo s takim samozadovoljstvom, da a priori odklanja vsako misel, da bi mu »protivnik« Jurančić, ki je v srbskohrvatskih zadevah brez dvoma »daleko« manj podkovan kakor naš učeni italijanist Škerlj, dajal nasvete o hrvatskem ali srbskem jeziku. Moj oponent razume besedo »objektiven« v tem smislu: če hvališ, si objektivni, če popravljaš napake, si nevednež. (Oba lepa »slovenska« izraza *protivnik*, *daleko* sta iz Škerljevega »slovenskega slovarja.)

Svoj »odgovor« začena z globokoumno idejo, pravo prerokbo — ki pa ni zrasla na njegovem zelniku — »da bo naš (tj. Škerljev) slovar zaradi našega (tj. Škerljevega!) prizadevanja, da prodremo mnogim besedam do resničnega in natančnega smisla, dragocen pripomoček sestavljavcem (sic!, avtor ne ignorira samo shr. ampak tudi slov. pravopis!) novega slovenskega besednjaka«. (Tu je mišljen slovar sodobnega slovenskega knjižnega jezika, ki ga pripravlja Inštitut za slovenski jezik na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani.) Nato pa g. prof. »težkomiselno« pristavi, da bi bil srečen, če bi to »vsaj v majhni meri« bilo res.

Od tega laično-naivnega kadila omamljenemu profesorju Škerlju moram povedati, da je tistim mnogim besedam resnični in natančni smisel že ugotovljen ali pa bo, kolikor še ni, dognan iz bolj zanesljivih virov, ne pa iz priročnega slovarja. In da kdo lahko pride na misel, da bo Akademijin slovar nastajal na Škerljevem S-Sh slovarju! To pa ni samo brezmejna domišljavost, to je vse več...

Samoljubnih ekscesov pa s tem ni konec. Pisec »odgovora« se namreč še naprej občuduje v zrcalu večne slave: »Vsekakor skoraj nisem pričakoval, da bo kdo tako kmalu željtel ne samo obilico truda, temveč tudi vrednost in rezultate akribije in neutešne želje po natančnosti...« Ta lirika ni skromna! Na svoji vrednosti pa še pridobi, če pomislimo, da pobožni vernik v transu samovšečnosti pred lastnim božjim kipom

* Z »intoniranostjo« odgovora na odgovor se uredništvo ne strinja.

vihti dišečo kadilnico. Da je kdo »tako kmalu zaslutil« veličino slovarjevega avtorja, je zgolj naključje! Navadno velja: Nemo propheta in patria! Predvsem pa sodobniki!... Na koncu odstavka pa se nam avtor razodene, da njegova sreča le ni kristalno čista. »Težkomiselno« namreč potoži, kako današnji svet zapostavlja obe njegovi med navadnim človeštvom tako redki vrlini, namreč akribijo in neutešno željo po natančnosti, »ki sta dandanes na slabem glasu in se radi enačita s pedantnostjo in dlakocepstvom, če ne še s čim bolj prezira vrednim«. Zares žalostno! Pokvarjeno človeštvo!

G. profesorja sem močno razkačil z opombo, da je v slovarju upoštevan predvsem štokavski vzhod, premalo pa da so se avtorji ozirali na jezikovni tip zahodnih krajev. Seveda tudi tega opozorila ne priznava, temveč reagira tako, da prekucuje čudne sofistične kozolce z besedo *izločiti*. V tem nevarnem in sumljivem glagolu vidi neko posebno »intenzivnost«, za katero se menda skriva moja trditev, da so avtorji S-Sh slovarja »hoté, načelno in sistematično izpuščali, če ne kar odstranili« hrvaške izraze. Te obdolžitve dodaja prof. Škerlj iz svoje malhe. V recenziji nisem dejal, da so to delali hote, načelno in sistematično, pač pa danes trdim, da hrvaških izrazov in kar je s tem v zvezi, niso sprejeli v slovar iz nevednosti, zaradi svoje diletantske metode in pa zaradi posebnega odnosa do hrvaško niansiranega tipa knjižnega jezika. Če so vzeli v slovar, kot prof. Škerlj naivno pravi, vse izraze, »ki jih Nemačko-srpsko-hrvatski rečnik Ristića in Kangrge posebej označuje s cirilsko črko X (tj. H) kot besede, ki specifično pripadajo hrvaškemu ozemlju«, s tem niso niti načeli, kaj šele rešili vprašanje leksike in zahodnega tipa knjižnega jezika sploh. Ne bilo bi težko dokazati, da je slovar, na katerega se Škerlj sklicuje, bolj »Nemačko-srpski« kakor pa »Nemačko-srpsko-hrvatski«, in še lažje je dokazati, da enak atribut v drugem delu sestavljenega naslova pripada tudi Škerljevemu slovarju. Kateri od avtorjev je Hrvat? Ristić, Kangrga, Aleksić, Latković? Naj mi spoštovani avtorji oprostijo, če sem se moral dotakniti tudi njihovih imen! Govor je pravzaprav o čisto drugih zadevah.

Če S-ShS zares ni ignoriral zahodnega tipa knjižnega jezika, naj nam prof. Škerlj pove, kje ima besede: *bilinstvo, biljeg, biljegovati, biljegovina, bjelokost, bratovština, cjenik, crveni luk, crlenac, četverokut, četvorina, člankonožac, čunj, čunjast* ... itd. itd., vse do besede *žlica*, ki je pri njem samo *kašika* in *ožica* (to zadnje dial., če ni tudi to apodiktično rečenol). Naj nam pove, zakaj piše samo *Vizantinac, vizantinski* (13), *Jelin* (102), *gluv, gluvak, gluvač* (85), *sv* z vsemi izpeljankami (937), *duvan* (1003), *odbrana* (365), *opklada* (910), *čaura* (1003), *hirurg* (163), *hor* (182), *hemija, hemiski, hemičar* (161), *hriščanka, hriščanstvo* (198) itd. itd. brez *Bizantinac, bizantinski, bizantski, Helen, gluhak, gluhač, suh, duhan, obrana, oklada, čahura, kirurg, kor, kemija, kemijski, kemičar, krščanka, krščanstvo* itd., da se omeji le na nekaj najbolj tipičnih primerov. Kako da ni našel načina, da bi ob ekavski izgovorjavi vnesel tudi ijekavsko?! Zanima me, zakaj piše adjektive na *-ijski* brez *j*: *vizantiski* (13), *gimnaziski* (82), *komšiski* (879), *liturgiski* (226), *persiski* (463), *parohiski* (1298) itd.; zakaj piše samostalnice na *-ijka* brez *j*: *komšika* (879) itd. itd. (Naj bo takemu strokovnjaku in slavistic praesertim in serbocroatisc mimogrede povedano, da se *komšijka* piše z dolgim *i*.) Naj pove, zakaj piše *pretsednik, potsetiti* itd. itd. Gotovo zato, ker mu je edini vir hrvatstva in zahodnega tipa knjižnega jezika črka X v Ristić-Kangrgovem slovarju!

»Prehajaje — (sic!) — na kritiko prof. Jurančiča« gospod profesor Škerlj »prizna, da ima vtis, kot da njegov kritik — (to sem namreč jaz, op. J.) — ni imel pred očmi nekaterih temeljnih kriterijev, po katerih smo — (Škerlj et ceteri, op. J.) — besede sprejemali v slovar.« Po tem nabuhlem stavku se Škerlj v »odgovoru« razpisujejo o nekakšni principialnosti pri izbiri besed »od Prešerna dalje«. In ker se recenzent tega ni spomnil, kakor pravi prof. Škerlj, se prav isti recenzent po besedah razjarjenega profesorja čudi, da »smo (namreč Škerlj in sodelavci) pripustili ne samo Cigaretovo *težkomiselje*, marveč tudi kroatizme kakor *daleko, protivnik* ipod.« —, in nato dalje plateniči, da »smo jih tudi prevedli — (namreč izraze *daleko, protivnik* so prevedli v shrv., op. J.) — da bi slovenski uporabniki slovarja ne bili v negotovosti, kako se glase ustrezni srbski in (sic!) hrvatski izrazi.« — In nato se sklicuje na slovarjev Predgovor, ki je po avtorjevem mnenju ključ do vseh slovenskih in srbskohrvaških lingvističnih skrivnosti.

Avtor slovarja se dela na moč važnega. Iz njegovih besed bi namreč naiven bralec lahko sklepal, da je Škerlj vso slovensko literaturo »od Prešerna dalje«, torej zadnjih »130 let«, izpisal in nam sedaj podaja delo, ki bo, kot se je naš neskrupni avtor sam pobahal, »dragocen pripomoček sestavljalvcem novega slovenskega besednjaka«. Resnica je drugačna. Besedišče za slovar mu je nastajalo sproti, kakor je pač paberkoval po Pleteršniku, Glonarju in raznih slovensko-tujejezičnih priročnikih in od 1950

dalje po Slov. pravopisu. Če bi S-ShS zares nastajal na izpisih iz literature »od Prešerna dalje« ali če bi se bil držal dosledno SP 1950, bi ne nastalo tako očitno nesorazmerje v besedišču — v recenziji sem nesorazmerje imenoval disproporc, pa g. profesorju ni bilo všeč — namreč nesorazmerje med začetno revščino besedišča v primerjavi s poznejšo razširjenostjo. Normalna sredina v južnoslovenskem besedišču je nekako pri *pan*..., pri Škerlju je to pomaknjeno na *pres*... In še enkrat vprašujem (»apodiktično«!!!): če bi Škerlj zares, kot nas prepričuje, upošteval »inventar knjižne slovenščine od Prešerna dalje« in nas ne slepil samo s Potemkinovimi vasmii, kako da potem ni »inventariziral« gesel: *abecedarček, abecedarstvo, abotnik, adamica, adamovec, adraš, adresej, adrica, adrija, ahla, ahniti, ajatutaja, ajbiš, ajdna, ajdnica, ajdnik, ajdovček, ajdovišče, ajdovka, ajdovnik, ajdovščina, akacija, akacijevina, akacovje, akov, akrabolt, alkova, alkovni, almanahovec, almožna, amorček, ampakovanje, angelika, angorec, apnanje, apnati, apnati, apnati, apnenčasti, apnenčev, apneneti, apnenina, apneniški, apnenje, apnik, cpnišče, apnitev* itd. (vse to manjka na prvih treh straneh S-ShS); ali: *baba Jaga, babarije,abela, babetina, babež, babičevanje, babička, babilon, babilonski, babilonsčina, babiti se, babjeverec, bajejvernež, babjeverski, babji gregor, babka, babkovina, bable, babljati, babovje, babuška, bac, badavec, bači, badelj*... (pol strani na 4. str.); ali: *čaća, čadan, čadav, čadavec, čaden, čaditi, čajarna, čajca, čajček, čajevka, čajka (galeja), čajka (galeb), čakalen, čakalo, čakež, čalaren, čampelj, čap, čapa, čapka, čapljariti, čapljevec, čapljica*... (3/4 stolpca na 34 str.); ali: *gobarstvo, gobaveti, gobavski, gobcati, gobčen, gobezdaški, gobezdavec, gobišče, goboznanstvo, godalec, godbeniški, godčev, godčevstvo, godenčič, godež, godilnica, godilo, godišče*... (poldrugi stolpec na 87. str.)? Pri tem mimogrede popravljam: velelnik čaj nima inf. čajati (?). To napako je zagrešil Pleteršnik, Škerlj pa jo je nekritično prepisal.

Vsi gornji primeri so iz alfabetarija za Slovar SAZU. To poudarjam, da ne bo prof. Škerlj mislil, da gre za kako štajersčino. Vrzeli v njegovem slovarju pa kažejo, kako je Škerlj upošteval »inventar knjižne slovenščine od Prešerna dalje«. Trditev »od Prešerna dalje« se lahko opira le na zelo preprosto predstavo! In na nekritičnost! Tudi Akademijin slovar bo prinesel besedni zaklad slovenskega jezika, ne čisto od Prešerna dalje, precej manj, in vendar leta in leta zbira material štab strokovnjakov, drugi ta material obdelujejo, redigirajo, pregledujejo... in še je dela za leta in leta. S-ShS pa je, kot se zdi, z lahkoto zbral besedišče zadnjih »130 let«.

Avtor S-ShS trmasto vztraja pri kukavičjih jajcih »daleko, protivnik ipod., ki jih je bilo še ne tako davno dosti najti pri nas« (cit. po Škerlju). Nič ga ne moti, če je SP 1950 kakor tudi 1962 obsodil ti dve in njima podobne besede. Škerljeva nepopustljivost je samo dokaz, da se njegov čitalniški koncept slovarja in jezika ne misli premakniti niti za milimeter naprej. Svoje računanje opravičuje s tem, da nam citira XXXI. str. slovarjevega Predgovora. Torej Škerlj se sklicuje na Škerlja. Je najbolj pri roki. Še čudno, da pri »inventarizaciji« ni naletel na *oroslana* (Koseski), na *Primi celov* (Razlag) in na jezik jutrovec, ki so lamentirali o »zarobljenih bratih za granico.«

Zanima me še, kako bo prof. Škerlj prevedel *daleko, protivnik* v srbohrvaščino, »da bi slovenski uporabniki slovarja ne bili v negotovosti, kako se glase ustrezni srbski in (sic!) hrvatski izrazi«. Prosim, če smem tukaj pripomniti, da nimamo srbskih in hrvatskih izrazov, temveč srbske ali hrvatske, ker vsi izrazi pripadajo kot skupna last enotnemu srbskohrvatskemu (hrvatskosrbskemu, hrvatskemu ali srbskemu, srbskemu ali hrvatskemu) knjižnemu jeziku v ekavski in ijekavski izgovorjavi ali v vzhodnem in južnem stilu. Ime jeziku so dali Budmani, Daničić, Maretić, Belić, Ivšić...

Ob drugem Škerljevem temeljnem »načelu«, ki se tiče tujk in ki sem ga v recenziji menda, kot se g. profesorju zdi, spregledal, se ne utegnem muditi, ker se moramo pogovoriti še o drugih, bolj zanimivih zadevščinah. Omenil bi le toliko, da sem v recenziji opomnil na besedo *herderjevstvo*, ki je v S-ShS ni, in sicer zato ne, kot nam je sedaj g. prof. zaupal, ker je »Srbom in Hrvatom v podobni obliki znana«. Hvala za pojasnilo! Toda, kaj pa wagnerjanec, wagnerjevec, wertherjevec? Ti izrazi torej Hrvatom in Srbom v podobni obliki niso znani, ker jih je avtor uvrstil v svoj slovar. In besedi *protivnik, daleko* gotovo nista znani ne v taki in ne v podobni obliki ne Hrvatom ne Srbom, saj sta v slovarju »s srbohrvaškim prevodom«!!!

Tako smo pregledali nekaj »temeljnih kriterijev« in ugotovili njihovo vrednost.

Nato prof. Škerlj odstopa od svojih »načel« in me prijema za posamezne besede. O besedi *mojškra* pravi, da je arhaični pomen (»sobarica u plemičkom dvorcu«) povzel, če se ne moti, po Glonarju. Pa se je zares zmotil! Citiranega pomena namreč nima ne Glonar, ne Pleteršnik, ne SP 1950 in 1962. Vsi Slovenci razumemo besedo *mojškra* kot

nekoliko slabšalni in zastareli sinonim k besedi *šivilja*, SP 1950 pa je geslo *mojškra* pojasnil tako: »v nar. pesmi grajska spletična, danes šivilja«. Pot do »sobarice u plemičkom dvorcu« pa je tale: geslo *spletična* je Plet. prevedel z izrazom *Kammerjungfer*, v Ristić-Kangrgovem slovarju pa pod geslom *Kammerjungfer* stoji prevod *sobarica*. Ta izraz so potem tisti, ki po Škerljevih besedah prodirajo »do resničnega in natančnega smisla« besed, kombinirali z atributom *grajska* v SP 1950 in tako je nastala misteriozna »sobarica u plemičkom dvorcu«. Če bi pri Ristiću pogledali besedo *Kammerträulein*, bi našli tam pomen »počasna gospodica, gospođa, dama«. Da bi pa pravda za *mojškra* dobila kar se da učeno zapleten videz, mi je avtor še predstavil francosko *camériste*, kar je zelo neroden poskus umetne zameglitve. Vsak Slovenec, ki verjame živemu jeziku vsaj toliko kakor nekritično prepisanemu papirju ali pa svojim blodnjam, ve, da *spletična* ni *sobarica* in *sobarica* ni *mojškra*. Zivi jezik nas bo popeljal do »resničnega in natančnega smisla« brez *camériste*.

Če bi avtor S-Sh slovarja imel še za kaj drugega razumevanje razen za svojo samoljubnost, bi živi jezik konzultiral tudi glede besede *hoden*. Po Glonarju, kot pravi, ji je dal pomen »grub, prost«, in tako sedaj po Škerljevem zagotavljanju to besedo razume »ogromna večina Slovencev«, v isti sapi pa trdi, da je skoraj nikjer ne poznajo (»kolikor jim je sploh domača«). Lep primer, kako veliki učenjaki logično mislijo! Da bo zmaga popolna, potegne na dan še svoje težke adute, Pleteršnikovo »etimologijo«, kot jo imenuje, čeprav je daleč od kakršne koli etimologije. Pleteršnik namreč pravi, da je pazderje lahko otrebek lanu ali konoplje. In zato se mojemu od slepe trmoglavosti zmešanemu oponentu zdi, »da je v tej tkanini (namreč hodnem platnu, op. J.) primešana konoplja, da torej *hoden* ravno ni kar enako lanen, kakor trdi Jurančič«. Pridevnik *hoden* poznam desetletja iz živega jezika tako natanko, kakor poznam sedaj te čudne lastnosti prof. Škerlja, ki se poslužuje »moderne« Pleteršnikove »etimologije« samo zato, da bi dokazal, da Jurančič nima prav in da je torej postrizeno, ne pa pokošeno.

Pri izrazu *dobra sta si* sicer priznava, da moje shrv. dopolnilo ni napačno, vendar pa s pridržkom, da bodo on in njegova »beograjska kolega« moj dodatek *njih dvojica* izpustili, verjetno pri drugi izdaji. Da mojih pripomb pri 2. izd. ne bodo upoštevali, razumem; kar se pa druge izdaje kot take tiče in izpuščanja, bi najbrž ne bilo napak pomisliti, da panta theon en gounasi keitai! Vidjet ćemo!

Z besedo *postrežnica* še naprej gode svojo, da je to tudi *bolniška* strežnica. Navaja celo dva primera iz literature, iz Finžgarja in Magajne. Ta potrdila jezikovne ekstravagance je post festum našel med slovarskim gradivom v Inštitutu za slovenski jezik na SAZU. Lahko bi citiral še več avtorjev z bolj prepričljivimi citati. Torej le ni to znanje iz njegovih izpisov »od Prešerna dalje«, temveč iz Akademijinega gradiva. In ko tako z razvitimi zmagovitimi zastavami odkoraka z bojišča od lingvističnega Stalingrada, veselo vzklikne: »Prof. J. bo nemara začuden, če mu citiram...« — Nisem začuden, če ta ali oni psiatelj prablja kakšno besedo na svoj način, saj to ni osamljen primer. Začuden pa sem, če kdo na dobronamerno in skrajno prizanesljivo recenzijo tako neprimerno reagira, kakor je to s svojim »odgovorom« storil prof. Škerlj; začuden sem, če romanist šušmari po slavistiki s tem, da piše dvojezični slovar, a nobeden od obeh jezikov ni romanski; začuden sem, če se zahtevne naloge prevajanja slovenskih gesel v srbohrvaščino lotita dva »beograjska kolega«, ki se jima veliko ne sanja o slovenščini (po razlagi besede *kozolec* in marsikje drugje se vidi njuno znanje slovenščine, pa tudi za shrv. si dovoljsem korekturo *slúge*, nom. pl. sub *služaben*, str. 860 v *slúge*, dvakrat z napačnim akcentom, itd. itd.) — začuden sem, če kdo tako nekritično precenjuje svoje delo in na smešen način odklanja dobrohotno pomoč, začuden pa sem tudi, da mi je avtor že leta 1955, *devet let* pred izidom slovarja, osebno in ne enkrat zatrjeval, da je izid S-Sh slovarja vprašanje *nekaj tednov* (!!!). Ta čisto »resnična« trditev je bila takrat zato potrebna, ker se je bilo štati, da bi se nadaljeval konkurenčni slovar, ki so ga v rokopisu že končali in polovico tudi natasnili Gröbming, Lesica in Jedrlinić. Naj pove DZS, ali je takrat nameravala izdati do konca imenovani slovar in zakaj ga potem ni izdala! Začuden sem končno tudi, če kdo polovico srbskohrvatskega jezikovnega področja ignorira in se podredi določenemu okolju, potem pa še to svojo napako tako trmasto brani!

Ustavil se bom še pri kvalifikatorjih, na katere Škerlj v »odgovoru« s ponosom opozarja, ker jih kritika ni opazila ali pa je križce, zvezdice in drugo kvalifikatorsko blago (familijarno, vulgarno, literarno...) prenzisko ovrednotila. Kako je svoje kvalifikatorje »objektivno« uporabljal, naj si spoštovani bralec ogleda samo pri predponi *pre(d)-: preděl* s križcem pri shrv. pomenu; *predbacivanje* z zvezdico, *predbacivati* s križ-

cem itd. — Nato se topi v nebeški blaženosti, ker je slovar *okinčal* (lahko tudi *okinčill*, oboje iz S-ShS) s *tajglji*, *iački*, *firkeljni*, *firkeljci*, *flikami* itd. Njegovi sreči je samo za nameček, da avtorji niso sprejeli v slovar besed, za katere sem v recenziji dejal, da so po izvoru, estetski vrednosti in knjižni uporabnosti precej enakovredne gornjim leksičnim dosežkom našega jezika. Avtor je z gnusom odklonil besede, ki sem jih jaz zapisal. Pa ne zato, ker so besede grode!

Končno prof. Škerl še ugotovi, da se njegove kvalifikacije »skoraj docela« ujemajo s kvalifikacijami v SP 1962, ki da takrat še ni izšel, ko so »avtorji« že okvalificirali zadevne besede. Škerljeva čustva sreče in zadovoljstva so lahko utemeljena! Pravopis je vendarle Pravopis! To ni kakršna si bodi knjižurica! Glede bahaštva, da se njegovi kvalifikatorji ujemajo z onimi v 2. izd. SP, vprašam: Kako da g. prof. nič ne ve za 1. izd. SP 1950? Kako da ni opazil, da se njegovi kvalifikatorji pri inkriminiranih besedah presenetljivo ujemajo s 1., manj pa z 2. izd. SP? Sicer pa so vse njegove trditve o kvalifikatorjih v stilu celotnega »odgovora«.

Lepo me je prof. Škerlj poučil tudi o predponah *iz-/s-* oz. *z-*! Takole modro beseduje: »Ne, jasnost se že dá z nekoliko logike doseči, vsaj v temeljnih potezah.« Nato mi lepo razloži, kaj se pravi: zlesti z drevesa in zlesti iz luknje, pa zlesti skozi ograjo, kaj je spoved v cerkvi in kaj izpoved pred sodnijo. Komplicirane situacije! Telovadba z glagolom *lesti* je naporna, kajti tu gre za »tisti z- (s-), ki je — verjetno iz prvotno sociativno-instrumentalnega pomena — postal izraz rezultativne perfektivnosti: zlesti skozi ograjo« (»odgovor«, str. 166, primer jasne, poljudne razlage, v lepem slovenskem jeziku!). Če pa kdo tega vendarle ne bi razumel, naj ne obupava. Avtor ga tako potolaži: »Vsega tega nedolžni uporabnik ni treba da bi se tudi le malo zavedal; toda sestavljavec slovarja mora to imeti pred očmi...« (ibidem). Tolažilne besede so namenjene samo nedolžnim uporabnikom. Kaj pa tisti, ki niso nedolžni?! Tak uporabnik bi se morebiti lahko kje našel! In avtor slovarja je tudi čisto nekaj drugega kakor nedolžni uporabniki! In kaj mora imeti vse pred očmi!

Globoka razpravica o predponah se zaključuje s moralnim poukom, pravim navočenjem: »da razlaga ni nejasna, pač pa morda ni in ne more biti enostavna, ker pač predmet ni enostaven: Die Tücke des Objekts!«

Lepo povedano! In poučno! Z nemškimi besedami, rekli in pregovori se zares vsaka resnica vse drugače pove kakor z okorno slovenščino: temeljito, natančno, estetsko dognano in a priori dokazano. Zato bom tudi jaz vzel izpod pazduhe nekaj nemškega: Der Schuster bleib bei seinem Leisten! — kar bi se po domače reklo, da naj romanist ne piše slovarjev, ki se tičejo slovanskih jezikov. — Da pa predmet zares ni enostaven, dokazuje predvsem Škerljev slovar. Kdor ne verjame, naj si ogleda zmedo okrog gesla *izpoved!*

Prehajaje (naj mi bo dovoljeno spregovoriti v tem klasičnem jeziku g. profesorja!) na predloge, lahko v »odgovoru« beremo, da se je avtor slovarja močno trudil, da bi dal »obilan, pa tudi urejen inventar«. Primerjaje s Pleteršnikom pa lahko kaj kmalu ugotovimo, da se je za »obilan in urejen inventar« potil pravzaprav Pleteršnik, Škerlju pa je ostala lažja naloga. Skromni Pleteršnik za svoje resnično epohalno delo ni zahteval nobenih ovacij, tu pa zaradi navadnega priročnika toliko hrupa!

V tej zvezi se Škerlju zdi zanimivo, da so on in njegova »beograjska kolega« »posvetili predlogom znatno več mesta kot npr. prof. Jurančič v svojem Srbohrvatsko-slovenskem slovarju...«, in nato s številkami dokazuje svoj »obilan inventar«. To je res zanimivo, pa ne zaradi tega, na kar misli prof. Škerlj. Zanimivo je to, da se take primerjave servirajo resnim ljudem. Zanimivo je tudi to, da dan avtor resno pričrkuje o svojem obilnem in urejenem inventarju. Kdor se skromno zaveda, kakšna je »raziskovalna« vloga priročnih slovarjev v jezikoslovju, mora ob Škerljevi »zanimivosti« zehati. Noben priročni slovar še ni odkril Amerike, tudi S-Sh slovar je ne bo.

Nato srd g. profesorja vzplameni, ker ne vem, kaj je definicija. Ali naj slovesno izjavim, da mi je pravo vednost o tem podal šele on, On? Besede *definicija* pa se je oklenil zato, da se je izognil odgovoru, kako naj razumemo njegov zapisek: »Črka v... se izgovarja v glavnem kot polvokal ū« (Predg. XL) in nato v »odgovoru«: črka *l*... se izgovarja kot bilabialni b (polvokal)« (str. 167).

Za geslo *danjčica* brez pridržka priznava, da je moj popravek *dajnčica* pravilen. Da je v slovarju zamenjal pomen besed *svekar* in *tast* (gl. geslo starši!), mu nikakor ne gre v glavo, kako se je to moglo zgoditi, in zato se skriva za kulise družinske idile. Najzanesljivejša pot do nezamenjave je: znati!

V zadnjem odstavku »odgovora« se moj »protivnik« še enkrat zavihti na svojega konjička samohvale in otročjega bahaštva, sporočajoč nam, da je o problemih slovaropisja sam premišljal — če je 20 let skupno z dvema pomočnikoma in še korektorco, »ki dobro razume slovensko«, mečkal navaden priročnik, je imel časa za premišljanje na pretek — in »nič čudnega bi ne bilo celo, da je o njih (tj. problemih, op. J.) več premišljal kakor kritik« (str. 167). Nepotrebnega hrupa zaradi preprostega priročnika torej noče biti konca! Zdi se mi, da mu je moja recenzija prišla prav, da je lahko razodel svojo lirično dušo, da nam je izpovedal svoj veliki tekst ob S-Sh slovarju, očitno temeljnemu kamnu naše kulture. O svojem »protivniku« pa »daleko« drugače misli. Do zadnje vrstice svojega »odgovora« mu je nenaklonjen in mu ne prizna, da se vsaj malo razume na problematiko hrvatskega ali srbskega (srbskega ali hrvatskega, srbohrvatskega itd.) jezika, čeprav še ni napisal, kot se skesano spoveduje, takega slovarja, ki bi lahko bil »dragocen pripomoček sestavljavcem novega slovenskega besednjaka«. Kljub temu pa priporočam gospodu profesorju, naj v prihodnosti opusti svojo »akribijo in neutešno željo po natančnosti« v slavistiki in ostane na svojem strokovnem področju, predvsem pa naj zniža predimenzionirano mnenje o S-Sh slovarju in njegovem avtorju, kajti kdor ne ve, kako se piše ime pomembnega slovenskega kulturnega delavca Petra Dajnika, in kdor ne ve, kaj pomeni *svekar* in kaj *tast*, nima kaj govoriti o slovenščini in ne o srbohrvaščini!

Janko Jurančič

POUK LITERARNE ZGODOVINE ALI LITERARNOESTETSKA VZGOJA?

Tov. Janez Sivec je v reviji zapisal nekaj tehtnih misli o literarni zgodovini v novem učnem načrtu za osnovno šolo (JiS XI/7 str. 213). Med drugim pravi, da učiteljem slovenskega jezika ni treba govoriti na dolgo in široko o literarnih obdobjih, »in to ne samo zaradi izgube dragocenega časa, ampak tudi zato, ker učencem osnovne šole tega ni treba znati.«

Novi učni načrt za osnovno šolo zavrača pouk literarne zgodovine in poudarja pomen literarnoestetske vzgoje. Kronološkega zaporedja v obravnavi književnosti v 8. razredu ni več. J. Sivec navaja primer, kakšna je bila literarna zgodovina v osnovni šoli. Ker se je kot pedagoški svetovalc za predmet posebej zanimal, njegovim besedam lahko verjamemo, čeprav zveni stavek »Vsega je preveč in bi bilo preveč tudi za obravnavo v srednji šoli« malce neverjetno.

Čeprav se popolnoma strinjam, da naj v osnovni šoli prevladuje literarnoestetska vzgoja, me moti, da je iz učnega načrta literarna zgodovina pravzaprav izginila. Končno pa učnega načrta ne smemo pojmovati tako, ampak ga moramo življenjsko približati potrebam, ki nastajajo v samem razredu. Pusto naštevanje literarnozgodovinskih dejstev in bleda, nerazumljiva ali pretirano obsežna razlaga literarnih obdobjev prav gotovo v osnovni šoli nima obstanka. Sivec je pač mislil na neživljenjsko naštevanje suhoparnih stereotipnih podatkov, ko je zapisal, da so nepotrebni tudi za srednjo šolo. Ne morem pa razumeti, zakaj naj bi pouk literarne zgodovine tako na vsej črti odpravili. Iz prakse vem, da imajo učenci v 8. razredu kronološko obravnavo književnosti radi, niso pa zato oškodovani za literarnoestetsko vzgojo. V 8. razredu mora biti učenec že toliko razgledan, da zlahka sledi razlagi literarnega obdobja, poznavanje le-tega pa mu odpira nove dimenzije v vrednotenju literarnega dela. Nova knjiga za 7. razred prinaša izbrana berila vseh slovenskih realistov. Zakaj ne bi že v 7. razredu temeljiteje obdelali prav realizma — tudi učni načrt predpisuje realiste — in se čim globlje seznanili z njegovimi motivi, s snovjo, z jezikovnim izrazjem in stilno obdelavo, pa tudi z oznako dobe. Kadar učenci v osnovni šoli kako snov razumejo, je škoda zamuditi vsako priložnost za njeno poglobitev. Primerna označitev literarnih obdobjev ne vzame v 8. razredu toliko »dragocenega časa«, da se je ob vzporedni obravnavi leposlovnih del ne bi splačalo posredovati. Razvrščati predelano snov v kronološko zaporedje šele v drugem polletju je le nekam pozno. V osnovni šoli je glavna naloga slovenskega jezika res ustno in pismeno izražanje, prav tako mora biti literarnoestetska vzgoja osrednje žarišče predmeta, medtem ko naj bi sistem zaporedja dal učencem celovit pogled na obravnavana leposlovna dela, s katerimi so se seznanili v zadnjih štirih, petih letih šolanja. V bistvu je čisto prav, da prevlada v šoli — naj bo na osnovni ali srednji — literarnoestetska

vzgoja nad pozitivističnim naštevanjem dejstev. Učencem v osnovni šoli končno ne ustrežeš z ničimer bolj, kot da jim prepustiš besedo o vrednotenju dela, in mirno lahko trdim, da v berilu ni sestavka, o katerem ne bi z veseljem sobesedovali z učiteljem dolge ure. Že zato, ker moramo gospodariti s časom, moramo premišljeno voditi obseg in globino takih razgovorov.

Mnogi učenci nadaljujejo šolanje na tej ali oni srednji šoli. Tam se je do zdaj vedno zataknilo, in bcjim se, da se bo tudi v prihodnje. Na srednji šoli so naši učenci vedno slabo znali, in tudi vseh tistih podatkov, za katere Sivec pravi, »da jih je še za srednjo šolo preveč«, je bilo še vedno premalo. Čeprav je v učnem načrtu za osnovno šolo zdaj jasno zapisano, da je pri pouku književnosti bistvena literarnoestetska vzgoja in ne literarna zgodovina, se bo marsikje dogodilo, da se bo našim učencem godilo slabo prav zato, ker ne bodo vedeli teh in drugih zgodovinskih podatkov, ki se bodo učitelju v srednji šoli zdeli bistveno važni. In še nekaj je bridko res. Medtem ko naj učitelj na osnovni šoli upošteva hkrati vso razvejanost predmeta — estetsko branje, deklamacije, obvezno čtivo, spisje, govorne vaje, jezikovni pouk, potrebne literarno-zgodovinske podatke, estetsko, moralno, filmsko in druge vzgoje, ko je njegova težaška naloga v tem, da »naučí« učenca pisnega in ustnega izražanja, si včasih kak kolega na srednji šoli neodpušljivo privoščí, da na primer dva meseca in dalj ne posveti nobene ure jezikovnemu pouku, od dijaka pa zahteva, da obvlada pravopis. Mislim, da učitelji slovenskega jezika ne bomo veliko dosegli, dokler bomo dolžnosti prekladali drug na drugega in drug drugega na tihem in javno obsojali. Če bi dobro poznali učni načrt, bi si ne imeli kaj očitati — do sem sega področje mojega dela, in če učni načrt za osnovno šolo zavrača pouk literarne zgodovine, je jasno, da učenec na tem področju ne bo kdove kako »razgledan«. Resnično pa si ne znam razložiti, zakaj je literarna sistematika naenkrat tako brez vrednosti, da učenec osnovne šole ne bi smel o njej ničesar vedeti in da učencu 8. razreda o literarnih obdobjih ni treba ničesar znati. Ali ne samo zato, ker za učni načrt že vsa leta ne znam najti nobene prave ustaljene mere in po toliko letih še vedno eksperimentiramo, da bomo tudi jutri obsodili to, kar je danes edino zakonito in do zanje črke prav?

Berta Golob

VPRAŠALI STE

Dajčman Marjeta

ALI SE PRAVILNO IZGOVARJA KOLPA ALI KOUPA?

Tine Logar

KOLPA-KOUPA

Preden povem svoje mnenje glede izgovora rečnega imena *Kolpa*, bi rad predvsem poudaril to, da ime *Kolpa* ni »pristna domača beseda in popolnoma preprosta, saj je v neposredni zvezi z besedo kopanje ali kopati sex«, kot pišete vi. Nasprotno, ime *Kolpa* je staro, predslovansko ime, ki so ga Slovenci sprejeli od prejšnjih prebivalcev, ko so prišli v Belo Krajino. V antiki je zapisano kot *Kolapis*. Torej ni med to besedo in slovansko besedo *kopati se*, ki se ponekod v Beli Krajini govori tudi *koupati se*, prav nobene zveze.

Kar se tiče izgovora, se z vašim mnenjem, da naj bi se izgovarjala *Koupa*, popolnoma strinjam. Pravzaprav res ni nobenega razloga, zakaj naj bi izgovarjali *Kolpa*. Če ljudje, ki niso Belokranjci, danes vendarle govore *Kolpa*, delajo to po mojem mnenju zato, ker besede ne poznajo iz svojega narečja, ampak so se je naučili iz knjige. Pisana oblika je vplivala na njihov izgovor, saj jim je tak izgovor *l* pred konzonantom znan tudi iz nekaterih drugih besed. Tako se je zgodilo, da danes verjetno večji del Slovencev, ki niso doma v Beli Krajini, že govori *Kolpa*. Vendar vas moram opozoriti na to, da Slovenski pravopis 1962 dopušča obe možnosti izgovora: *Kolpa* in *Koupa*. Če vas torej moti *Kolpa*, mirno lahko govorite *Koupa*, siliti otrok k izgovoru *Koupa* pa nikar.

V OCENO SMO PREJELI

- Ferdo Godina*: Babilon ljubezni in sovraštva. Roman iz življenja filmskih delavcev. Pomurska založba 1966.
Martin Jevnikar: Veronica di Desenice nella letteratura slovena. Marsilio Editori in Padua 1965.
Problemi 44 in 45—48. Revija za kulturo in družbena vprašanja, november 1966.
Niko Grafenauer: Pedenjped. Mlada obzorja 10. Obzorja 1966.
Mitja Mejak: Književna kronika 1962—1965. Obzorja 1966.
Anton Ingolič: Vrelec v planini. Novele in črtice. Obzorja 1966.
Braco Rotar: Lakota. Obzorja 1966.
Jože Stabej: Ob petstoletnici škofjeloškega zapisa slovenskih imen za mesece. Loški razgledi XIII/1966.
 Sovetskoe slavjanovedenie, Akademija nauk SSSR, 1966, št. 6.
 Knjiga 10—11, 1966.
Joseph Paternost: Slovenian-English Glossary of Linguistic Terms, The Pennsylvania State University 1966.
France Brenk, Filmska popotovanja, Založba Obzorja 1966.

POPRAVEK

V JiS XI/8, str. 264, 17. vrsta od zgoraj mora biti *kosit*, ne *kòsit*.

ZAKLJUČNI RACUN REVIFE JEZIK IN SLOVSTVO na dan 31. XII. 1966

AKTIVA		PASIVA	
1. Blagajna	0,40 N-din	1. Predplačila (naročnina JiS 1967)	652,15 N-din
2. Banka (žiro-račun)	90,50 N-din	2. Dobavitelji (tiskarna)	3.000.— N-din
3. Dolžniki		3. Razmejnitve	1.027,01 N-din
a) naročnina	1.027,01 N-din		
b) sklad za založništvo in pospeševanje tiska SRS	3.000.— N-din		
4. Zguba	561,25 N-din		
S k u p a j	4.679,16 N-din	S k u p a j	4.679,16 N-din

RACUNI IZDATKOV IN DOHODKOV

Stroški tiska JiS 1-8/66	31.302,87 N-din	Subvencija	20.777,38 N-din
Honorarji JiS 1-8/66	16.642,25 N-din	Plačane naročnine	31.473,30 N-din
Prispevek od honorarjev	2.210,89 N-din	Zguba	561,25 N-din
2 % za Skopje	446,12 N-din		
Stroški uprave	2.209,80 N-din		
S k u p a j	52.811,93 N-din	S k u p a j	52.811,93 N-din

V Ljubljani, 8. januarja 1967

I. Graul

J. Toporišič

VABILO NA NAROČBO

V novih gospodarskih razmerah bo Jezik in slovstvo letos izhajal že drugo leto, vedno bolj navezan na lastne denarne vire. V zvezi s tem prosimo, da nam naročniki omogočijo redno izhajanje v prvi polovici leta na ta način, da čim prej vplačajo na naš žiro-račun celoletno naročnino. (Sredstva, ki nam jih dodeljuje sklad za pospeševanje založniške dejavnosti, so nam namreč na razpolago praktično šele od aprila ali maja.)

Revijo, ki precej razpravlja tudi o vprašanih knjižne slovenščine, bi prav lahko podprli novi naročniki. Vidimo namreč, da marsikdo od tistih, ki jih po dnevnem časopisu tako zelo vznemirja usoda slovenščine v naši družbi, pa tudi normiranje knjižno-jezikovnih dejstev, da marsikdo tistih, ki sklicuje in prireja zborovanja in sestavlja resolucije o vprašanih knjižne slovenščine (npr. prevajalci, pisatelji, dopisniki časopisom, novinarji) dejansko niso pripravljeni odriniti dveh tisočakov za časopis, v katerem se tudi o mnogih takih zadevah slovenskega knjižnega jezika piše strokovno.

Kljub gospodarski reformi se nam zdi nenormalno, da so v Sloveniji srednje in osnovne šole, ki na naš časopis niso naročene ali pa ga odpovedujejo. Ali je tistih 20 novih dinarjev za časopis o slovenskih jezikovnih, literarnozgodovinskih in metodoloških zadevah res tako breme za ustanovo z večmilijonskim proračunom? Ali nihče ne pomisli na dejstvo, da učitelj slovenščine, ki v ničemer ne sodeluje pri reševanju problemov svoje stroke, odmira? — Mislimo tudi, da bi učitelji slovenščine — po zgledu na mariborsko pedagoško akademijo — za naš časopis lahko poagitirali med svojimi dijaki (posebno med tistimi, ki se usposablajo za učitelje slovenščine); zlasti premožnejšim med njimi 10 novih dinarjev, kolikor stane naš časopis pri poverjeniku, ne bo tako težko odšteti. Težko si predstavljamo slavista, ki v svoji knjižnici nima edinega svojega strokovnega časopisa.

Lanskoletno naklado (1750 primerkov) smo v celoti razprodali, dobijo se le še posamezne številke, če kdo nima kompleta. Letos bo naklada nekoliko večja, vendar si časopis za trdno zagotovite le, če se že ob prvi številki odločite, da postanete ali ostanete njegov naročnik.